

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav sociálních studií

Příprava studentů učitelství na výuku sexuální výchovy

diplomová práce

Autor: Bc. Jiří Drtina
Studijní program: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. Lucie Křivánková, Ph.D.
Oponent práce: prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Jiří Drtina

Studium: P22P0492

Studijní program: N0111A190018 Sociální pedagogika

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název diplomové práce: **Příprava studentů učitelství na výuku sexuální výchovy**

Název diplomové práce A): Preparation of students Faculty of Education for teaching sex education

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se věnuje tématu sexuální výchovy a připravenosti studentů učitelství pro základní školy tento předmět vyučovat. Teoretická část práce se zabývá současným stavem sexuální výchovy v rámci základní školy, v rodině a také rolí medií v sexuální výchově. Primární pozornost je věnována studentům učitelství pro základní školy na vysokých školách, v rámci jejich profesní přípravy k výuce sexuální výchovy. Výzkumné šetření je prováděno pomocí techniky fokus group. Cílem práce je popsat proces výuky sexuální výchovy na základních školách a představit reflexi přípravy budoucích učitelů na vysokých školách na výuku sexuální výchovy.

- ANCHELL, Melvin. *Důvody, proč neučit sexuální výchovu*. Praha: Hnutí Pro život, 2010. 93 s. ISBN 978-80-904144-1-9.
- GULOVÁ, Lenka. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. 245 s. ISBN 978-80-247-4368-4.
- FIALA, Luděk a ZVĚŘINA, Jaroslav. *Moderní postupy v sexuologii*. Praha: Mladá fronta, 2019, 215 s. ISBN 978-80-204-5513-0.
- KOLIBA, Peter et. al. *Sexuální výchova pro studenty porodní asistence a ošetrovatelství*. Praha: Grada, 2019. 184 s. ISBN 978-80-271-2039-0.
- ŠTĚRBOVÁ, Dana et al. *Sexuální výchova – multidisciplinární přístup: medicína, psychologie, pedagogika, právo, demografie*. Ostrava: CAT, 2012. 235 s. ISBN 978-80-904290-5-5.

Zadávací pracoviště: Ústav sociálních studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Křivánková, Ph.D.

Oponent: prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 28.2.2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci Příprava studentů učitelství na výuku sexuální výchovy vypracoval pod vedením vedoucí práce Mgr. Lucie Křivánkové, Ph.D., samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 15. 04. 2024

Poděkování

Rád bych zde poděkoval své vedoucí diplomové práce, paní Mgr. Lucii Křivánkové, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady, jak s obsahovou, tak s formální stránkou práce, ale především za trpělivý a vstřícný přístup při tvorbě této práce. Dále bych rád poděkoval doc. PhDr. Janě Marii Havigerové, Ph.D., za neocenitelné rady a doporučení v oblasti metodologie a zpracování dat.

Anotace

DRTINA, Jiří. *Příprava studentů učitelství na výuku sexuální výchovy*. Hradec Králové, Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2024. 88 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se věnuje tématu sexuální výchovy a připravenosti studentů učitelství pro základní školy tuto oblast ve svých předmětech vyučovat. Teoretická část práce se zabývá současným stavem sexuální výchovy v rámci základní školy a v rodině a také rolí medií v sexuální výchově. Primární pozornost je věnována vysokoškolským studentům učitelství pro základní školy v rámci jejich profesní přípravy k výuce sexuální výchovy. Výzkumné šetření provedené analýzou textu bylo realizováno hledáním shod mezi dokumenty MŠMT a sylaby předmětů z celkem sedmi studijních programů. Závěry výzkumného šetření naznačují nízké zastoupení přímých sexuálních témat ve studijních programech a potenciální nedostatky v přípravě budoucích učitelů. Zároveň je třeba poznamenat, že některá témata, jako jsou prostředí, v nichž se žáci nalézají, či práce s emocemi jsou v sylabech zastoupena hojněji. Diskuse poukazuje na potřebu dalšího výzkumu k porozumění účinnosti a potřeb v pregraduální přípravě učitelů sexuální výchovy. Tímto přispívá k širší diskusi o důležitosti a kvalitě přípravy pedagogů na téma sexuální výchovy.

Klíčová slova: sexuální výchova, pedagog, pregraduální studium

Annotation

DRTINA, Jiří. *Preparation of student teachers to teach sex education*. Hradec Králové: Faculty of Education University of Hradec Králové, 2024. 88 pp. Diploma Thesis

The thesis focuses on the topic of sex education and the readiness of primary school teacher education students to teach this area in their courses. The theoretical part of the thesis deals with the current state of sex education within the primary school, in the family and also the role of media in sex education. Primary attention is given to students of teaching for primary schools in universities, in their professional preparation to teach sex education. The research investigation conducted through text analysis was carried out by searching for correspondences between the MŠMT documents and course syllabi from a total of seven degree programmes. The findings of the research investigation suggest a low representation of explicit sexuality topics in the curricula and potential gaps in the preparation of future teachers. At the same time, it should be noted that some topics such as the environment in which students find themselves or working with emotions are more abundantly represented in the syllabi. The discussion points to the need for further research to understand the effectiveness and needs in undergraduate sex education teacher preparation. In doing so, it contributes to the discussion on the importance and quality of teacher preparation in sex education.

Keywords: sex education, teacher, undergraduate studies

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání bakalářskými, diplomovými, rigorózními, disertačními a habilitačními pracemi na UHK).

datum.....

podpis studenta

Obsah

Úvod	9
1 Sexuální výchova a její cíle	11
1.1 Historie sexuální výchovy	11
1.2 Přístupy k sexuální výchově.....	13
1.3 Cíle sexuální výchovy	14
1.4 Modely sexuální výchovy	15
1.5 Sexuální výchova jako prevence.....	16
1.6 Dokumenty MŠMT k sexuální výchově	18
2 Sexuální výchova ve škole a v dalších prostředích	21
2.1 Sexuální výchova ve škole a její cíle	21
2.2 Principy sexuální výchovy – desatero realizace sexuální výchovy	22
2.3 Zásady výuky sexuální výchovy na školách a profil pedagoga	25
2.4 Sexuální výchova v rodině	28
2.5 Sexuální osvěta od vrstevníků.....	30
2.6 Sexuální výchova na internetu a problematika pornografie.....	31
3 Témata sexuální výchovy v pregraduálním vzdělávání budoucích učitelů.....	34
3.1 Výzkumné otázky.....	34
3.2 Metodologie	35
3.3 Minimalizace slabin výzkumného šetření	38
3.4 Výsledky	39
3.5 Diskuze.....	44
Závěr	56
Seznam zdrojů.....	58
Seznam příloh.....	67
Seznam schémat	68
Seznam tabulek	69
Seznam obrázků	70
Přílohy	71

Úvod

Když jsem přemýšlel o tématu své diplomové práce, věděl jsem, že bych rád navázal na práci bakalářskou, kde jsem věnoval pozornost problematice pornografie u mladých lidí (Dršina, 2022). Během tvorby bakalářské práce jsem neustále v užitých zdrojích nacházel informace o tom, jak nedostatečná realizace sexuální výchovy je a že právě adekvátní sexuální výchova by se mohla stát tou nejlepší prevencí před nechtěným těhotenstvím, přenosem pohlavních chorob, ba dokonce i před sexuálním násilím.

Jedná se o téma poměrně kontroverzní, neboť téma lidské sexuality a sexu je něco, co je ve společnosti do jisté míry stále tabu. Na tomto místě se nabízí úryvek z knihy *Sex a láska ve skutečném životě*, jež poskytuje základní informace o lidské sexualitě pro širokou veřejnost: „*Sex je nedílnou součástí života a je důležité o něm mluvit. Neexistuje totiž jeden způsob, jak se dívat na sexualitu člověka, je jich několik. Pokud se citový život a sexualita odvíjejí s respektem, svobodně a ve vzájemné shodě, všechno jde lépe!* (du Pontavice a Hatem-Gantzer, 2021, s. 6). Předložený úryvek zdůrazňuje potřebu mluvit i o kontroverzních tématech.

Při rešerši zdrojů se mi nepodařilo dohledat dokument, který by hodnotil stav pregraduálního studia pro výuku sexuální výchovy. A právě na tuto mezeru se práce zaměřuje. Cílem práce je zmapovat, jaká je právě pregraduální příprava učitelů sexuální výchovy v kontextu sylabů jednotlivých předmětů u vybraných studijních programů učitelství a dokumentů k tématu vydaných MŠMT. Toto výzkumné šetření bude realizováno metodou analýzy textu. Jedná se o změnu oproti metodologii uvedené v Zadání diplomové práce. Tato změna byla uskutečněna až v době psaní teoretické části práce, když jsem získal detailnější vhled do celé problematiky. Po vyhodnocení SWOT analýzy byly výsledky nekompromisní. Rizika a slabé stránky natolik převažovaly, že výzkumné šetření metodou Focus Group by bylo pro téma a hlavně autora nemožné pro realizaci. Z tohoto důvodu byla finální metoda stanovena na analýzu textu.

Pojmosloví v sexuální výchově nemusí být vždy jednoznačné, a ač se mnohdy jedná o pojmy široké veřejnosti známé, jejich definování je obtížnější, než se jeví na první pohled. Pro zvýšení srozumitelnosti předkládaného textu obsahuje Příloha A definici vybraných pojmů.

Domnívám se, že sexuální výchova a studovaný program Sociální pedagogika spolu úzce souvisí. Oficiální profil absolventa tohoto oboru na stránkách UHK popisuje následovně: „*Uplatnění absolventů je především v pomáhajících profesích – převážně v neziskových, ale také ve výchovně vzdělávacích organizacích zaměřených na oblast výchovy, prevence a terapie sociálně patologických jevů, oblast podpory zdraví, výchovné práce ve volném čase a v dalších oblastech sociální pedagogiky.*“ (Univerzita Hradec Králové, 2024, online). V každé zmíněné oblasti zaměření absolventa má sexuální výchova své místo.

Práce je psána převážně v generickém maskulinu, aby byla zachována její čtivost. Český jazyk má v tomto směru jistá omezení a striktní dodržování genderové neutrality by mohlo znemožnit plynulou čtivost.

1 Sexuální výchova a její cíle

Hlavním tématem této práce je sexuální výchova. Ale co to vlastně sexuální výchova je? „*Sexuální výchova nepředstavuje jen informace o pohlavním životě. Pomáhá také vytvářet žádoucí postoje a učí životním dovednostem. Všechno to raději o dva roky dříve než o pět minut pozdě.*“ (Uzel, 2006, s. 1). Tato definice v sobě nese naléhavost včasné sexuální výchovy, ale není nikde uvedeno, kdy je ten správný čas zahájit sexuální osvětu dítěte.

Stejně jako se někdy mluví o sexuálním a reprodukčním zdraví, i sexuální výchova mnohdy bývá nazývána výchovou k reprodukčně sexuálnímu zdraví. MŠMT definuje sexuální výchovu jako „*dlouhodobé, záměrné, cílevědomé a systematické působení na žáka, které ovlivňuje formování jeho osobnosti v otázkách rodiny a lidské sexuality*“ (MŠMT, 2010, s. 3). Zajímavé vymezení sexuální výchovy představuje to, které byla publikováno v knize Sexuální výchova – Multidisciplinární přístup: „*Sexuální výchova kultivuje především sexuální chování v širším a užším slova smyslu, současně vytváří vědomosti a postoje k sexualitě a k chování z ní transformované.*“ (Täubner, 2012, s. 121). Sexuální výchova se také může stát účinnou prevencí před rizikovým sexuálním životem, jak je blíže popsáno v kapitole 1.5. V sexuální výchově nejde jen o prosté předání informací, ale také o formování jedince, jeho vztahu k sobě samotnému a k ostatním. Avšak např. WHO ve své definici sexuální výchovy pracuje pouze s formulací o předávání informací o sexualitě a sexuálně reprodukčním zdraví (WHO, 2023, online).

Článek Sexual health education do sexuální výchovy řadí i v posledních letech stále častěji otevírané téma, a to otázku genderu a pohlavní identity (Duarte et al, 2022, online), což je téma, jež ve starších materiálech bývá zmíněno jen okrajově.

Ačkoliv se tato práce primárně zaměřuje na realizaci sexuální výchovy na školách, okrajově budě věnována pozornost i mimoškolní sexuální výchově, např. v rodině, neboť citované doporučení MŠMT poukazuje na důležitost provázání školní výchovy a výchovy v rodině.

1.1 Historie sexuální výchovy

Na samotný začátek je nutno poznamenat, že ačkoliv je tato kapitola věnována historii sexuální výchovy, o sexuální výchově jako takové lze mluvit až od přelomu

18. a 19. století (Janiš, 2007, s. 28) a vznik moderní sexuální výchovy je datován ještě později. Ta vznikla až ve třicátých letech 20. století ve skandinávských zemích (Weiss, 2014, s. 165).

Člověk je tvor, jenž se rozmnožuje pohlavním stykem. Tak tomu je po celou dobu jeho fylogeneze. Během lidských dějin se potomci učili o sexualitě pozorováním dospělých jedinců i zvířat. Starověké civilizace byly v otázkách lidské sexuality otevřené (Šulová, 2010, s. 692). To, že dávné společnosti vnímaly sex a lidskou sexualitu jako něco zvláštního, dokládají mnohá umělecká díla. Nejedná se jen o období starověku, kde lze jmenovat fresky nalezené v antických Pompeiích (Solly, 2022, online), ale i pravěké jeskynní malby (Conway, 2012, online). Některé tyto malby zobrazují přímo kopulující páry v různých sexuálních polohách (Chladima, 2009, s. 16–19).

Zásadní obrat nastal při rozmachu křesťanské víry. Církev pohlavní styk tolerovala pouze pro účel početí další generace. Omezení sexuálního života je ostatně zakotveno i v Desateru Božích přikázání, a to v přikázání šestém – Nesesmilníš! a v přikázání devátém – Nepožádáš manželky bližního svého! (Šulová, 2010, s. 692). Spolu s novým, křesťanským pohledem na lidskou sexualitu se změnil i postoj k předávání informací o lidské sexualitě. Sexuální osvěta v této době prakticky neexistovala, kromě hlásání ctnosti neposkvrněnosti před uzavřením svazku manželského. Období středověku se neslo ve znamení tvrdého potlačování lidské sexuality ze strany církve. Během renesance se společnost obracela k dávné antice, přesto ale vliv církve byl nesporný. Částečný rozvoj sexuální výchovy se datuje do oblasti přelomu 18. a 19. století, kdy se jednalo spíše o odtabuizování porodu (Janiš, 2011, s. 378).

Dalším zvratem ve vývoji sexuální výchovy byla I. světová válka, která přinesla mimo vše ostatní také velké rozšíření pohlavních nemocí. Tyto epidemie spolu s rozvojem prostituce v období první republiky byly důvodem, proč na školách zavést pohlavní výchovu. Ta se během 20. století neustále vyvíjela v reakci na aktuální události ve společnosti. Výsledkem byly snahy o větší informovanost mládeže o sexuálním životě, antikoncepčních prostředcích, pohlavně přenosných chorobách, ale také snahy o oddělení sexuálního pudu od reprodukce (Koliba, 2019, s. 14). Ve 20. století se objevilo několik významných mezníků lidské sexuality, které ovlivnily její následné vnímání a postoje společnosti vůči ní. Byly jimi vznik psychoanalýzy, objevení spolehlivější antikoncepce a rozvoj mediálního zobrazování sexuality (Šulová, 2011, s. 396). Stejně jako došlo

k oddělení sexu a reprodukce, došlo ve 20. století do jisté míry k oddělení sexu a lásky, kdy romantické pouto není nutné pro tělesné sblížení (Drápal, 2013, s. 18).

Na závěr nutno poznamenat, že Česká republika patřila v novověkých dějinách k průkopníkům sexuální výchovy. Na našem území také vycházely v historii knihy, jež se řadí mezi významná díla ve vývoji pohlavní výchovy (Šulová, 2010, s. 692–695).

1.2 Přístupy k sexuální výchově

Jak bylo popsáno v předchozí kapitole, lidská sexualita byla vždy předmětem zájmu lidí. Nástup křesťanství přinesl do té doby neznámé tabuizování všeho, co se týká sexuálního chování. Přestože v současnosti sexualita byla již odtabuizována a sexuální výchova prošla řadou osvět a proměn, i nadále vzbuzuje ve společnosti vášně otázka, zda sexuální výchova dětí má být pouze v kompetenci rodičů, nebo součástí školního vzdělávání, či tuto oblast vůbec do vzdělávání a výchovy nezahrnovat. V obecné rovině bývají rozlišovány dva přístupy k sexuální výchově, jak uvádí Jaroslav Zvěřina.

První přístup, označovaný též jako retributivní, považuje otevřenou informovanost za potencionálně nebezpečnou, protože může jedince vést k nemravnému a rizikovému sexuálnímu životu. Nachází cestu v užití strachu, zákazů, hrozeb, potlačování a odříkání sexuality.

Druhý přístup, liberální, předpokládá, „že jen všestranně informovaný a poučený člověk dokáže správně hodnotit vše negativní a pozitivní, co sex v životě znamená.“ (Zvěřina, 2003, s. 250). Pouze člověk vybavený potřebnými znalostmi je schopen se chovat sexuálně zodpovědně. Tento přístup staví na individuální svobodě a možnosti volby každého jedince (Zvěřina, 2003, 250).

Oba přístupy mají své zastánce i odpůrce. A ve většině společností rozhoduje společenský diskurz, ke kterému přístupu se daná společnost přikloní, přičemž nejčastěji se jedná kompromis na linii mezi těmito extrémami. Zůstává však faktem, že ve společnosti, kde je sexuální výchova potlačována, vzniká prostor pro zavádějící či nepravdivé informace, neboť lidé shání informace o sexualitě, a pokud nejsou k dispozici kvalitní informační zdroje, přiklánějí se k nerelevantním zdrojům (Zvěřina, 2003, s. 249–252).

1.3 Cíle sexuální výchovy

Stejně jako se autoři neshodnou na přesném definování sexuální výchovy, ani její cíle nejsou jednoznačné. Nejzákladnějším cílem sexuální výchovy je výchova k sexuálnímu a reprodukčnímu zdraví. Mnohdy záleží na prioritách autora. „*R. Uzel* či *G. Bianchi* zdůrazňují, že cílem sexuální výchovy je především reprodukční zdraví.“ (Šulová, 2010, s. 696). Bianchi pod reprodukční zdraví zahrnuje také sexuální spokojenost, citovou vyrovnanost a mimo jiné i sexuální identitu (Šulová, 2010, 696).

Obecně lze však cíle vymezit jako kognitivní, kdy jsou zprostředkovány informace o sexualitě, dále cíle emocionální a postojoyé, kde se pozornost upíná na vytváření hodnot v sexualitě, a poslední obecnou částí cílů jsou činnosti a dovednosti, kdy se žáci učí adekvátně reagovat na podněty v sexuálním chování lidí, do čehož spadá i odmítnutí druhého jedince a ochrana sebe sama před sexuálním násilím (Šulová, 2010, s. 695). Toto dělení je podobné tomu, které uvádí Jaroslav Zvěřina, kdy klade sexuální výchově za cíl předat jedinci dostatek znalostí o sexuálních tématech, aby ve svém sexuálním životě mohl být veden racionalitou a vytvořil si vlastní hodnotové schéma pro svůj život (Zvěřina, 2003, s. 252).

MŠMT klade sexuální výchově za cíl „*spokojený život zejména v oblasti partnerské, manželské i rodičovské a měl by fungovat v souladu s principy a normami společnosti.*“ (MŠMT, 2010, s. 3).

Mezinárodní organizace Planned Parenthood, nezisková organizace zajišťující sexuální osvětu po celém světě, popisuje cíl sexuální výchovy jako schopnost mladých lidí se zodpovědně rozhodovat o svém sexuálním a vztahovém životě (Planned Parenthood, 2024a, online).

Světová zdravotnická organizace považuje za cíl sexuální výchovy sexuální zdraví. Stejně jako u definice zdraví obecného ani u sexuálního zdraví se nejedná pouze o nepřítomnost nemoci či poruchy, ale také o celkovou sexuální pohodu. Mezi další cíle patří větší míra zodpovědnosti jedince v sexuálním chování, kdy si je jedinec vědom svých práv a dovede se lépe vyrovnat s psychickými a tělesnými změnami během svého života (WHO, 2023, online).

To, že sexuální výchova není jen o předávání anatomickeo-fyziologických faktů o sexualitě, zmiňují i další autoři. „*J. Mellan a. A. Brzek* ji také chápou jako komplexní

výchovu směřující k vytvoření předpokladů pro správné chování ve všech oblastech sexuálního motivovaného chování, zahrnující nejen uskutečňování pohlavního spojení, ale také komplexní problematiku manželství a rodiny.“ (Šulová, 2011, s. 387).

Pravděpodobně nejpodrobnější popsání cílů sexuální výchovy přinesl německý pedagog Uwe Sielert: „*Cílem sexuální výchovy je popsat rozmanitost forem sexuálních projevů, vytvářet schopnost sexualitu adekvátně vyjadřovat, užívat dostupných podnětů k sexuálnímu utváření osobnosti, pěstovat vztah k hodnotám a normám obecně, poskytovat základní poučení v oblasti sexuality, vést k pochopení všech aspektů sexuality a všech jejích forem, využívat aktuální odborné poznatky.*“ (Šulová, 2010, s. 696).

Přestože se autoři neshodují na přesném definování cílů, obecně zahrnují aspekty reprodukčního a sexuálního zdraví, emocionální a postoje cíle, poskytování informací, racionální rozhodování a schopnost vyjadřování vlastní sexuality. Cílem je podporovat spokojený a zodpovědný sexuální a vztahový život nejen mladých lidí.

1.4 Modely sexuální výchovy

Sexuální výchovu je možné dělit dle různých kritérií. Jedním z kritérií je hodnotová orientace. Lze zde nalézt tři modely sexuální výchovy, a to křesťanskou, humanistickou a pragmatickou.

Křesťanská sexuální výchova prosazuje zodpovědnost v sexuální zdrženlivosti mimo manželský svazek a rozvíjení sexuality ve věrném manželství. Vznáší ctnost panenství (i panictví), mateřství a rodičovství, věrnosti a manželství. Tento model zahrnuje interrupci i prostředky antikoncepce.

Humanistická sexuální výchova vychází ze svobodné vůle jedince v rozhodování o sobě samém. Předpokládá se, že mladý člověk je schopen si vytvářet vlastní názory a postoje a je schopen je obhájit. Tento model staví na právu individuality člověka a úctě k životu.

Pragmatická sexuální výchova vyzdvihuje kladné prožívání sexuality s minimalizací rizik s tím spojených. Tento model předpokládá, že lidé zažívají sexualitu, jež je jejich nezanedbatelnou součástí, a cílem sexuální výchovy je usnadnit jim tuto oblast dostatečnou informační osvětou a vytvářet pozitivní návyky. Klade si za úkol vytvořit pro jedince sexuální život bezpečný a bez komplikací (Šulová, 2010, s. 696). Pragmatický

model sexuální výchovy bývá nejčastěji využíván. Zároveň do jisté míry spojuje oba předchozí modely. Ačkoliv je postaven na svobodě jedince, také hlásá morální a etické zásady.

V České republice lze sexuální výchovu rozdělit na tři, potažmo čtyři jednotlivé koncepce. Čtvrtou variantou je církevní, která však nebývá uznávána (Šulová, 2010, s. 696).

Prvním přístupem je medicínská koncepce, která stojí na předávání obsáhlých pravdivých informací biologického aspektu sexuality věkově mladším jedincům ve věku od šesti do patnácti let. Přístup bývá kritizován pro přílišnou jednostrannost. Zároveň však jedince vede k názorové orientaci a zodpovědnému sexuálnímu chování.

Druhým přístupem je pedagogický. Tato koncepce pracuje s aktivním přístupem učitelů i žáků, kdy zkoumá nejen tělesnou stránku lidské sexuality, ale také sexualitu v mezilidských vztazích. Spojuje v sobě vztahy mezi tělesným, duševním, duchovním a sociálním zdravím.

Třetím přístupem je psychologická koncepce. Přístup pracuje s žáky základní školy po celou dobu povinné školní docházky, kdy se spirálovitě rozšiřuje. Některá témata bývají v různých ročnících probírána opakovaně, avšak v kvalitativně vyšší úrovni. Snahou je poskytnout žákům široký pohled na sexualitu nejen po anatomické stránce, ale také v sociálních vazbách. Sleduje vývoj kognitivní i konativní u jednotlivých žáků (Šulová, 2010, s. 696–699).

1.5 Sexuální výchova jako prevence

Vhodnou a časnou sexuální výchovu je možné považovat za prevenci vůči zneužití. Na tom, že vhodná a komplexní výchova je vhodnou prevencí před rizikovým sexuálním chováním a zneužíváním, se shodují mnozí odborníci z oblasti sexuologie a sexuální výchovy, např. organizace Konsent (Křišová a Poláčková, 2023), sexuolog Radim Uzel (Uzel, 2006), primář Martin Němec (Němec, 2019), odborník na sexuální výchovu Kamil Janiš (Janiš, 2002; Janiš, 2007), docentka Yveta Vrublová (Vrublová, 2005), sexuoložka Jocelyne Robert (Robert, 2013), sexuolog Petr Weiss (Weiss a Ondřichová, 2014), psycholog Philip Zimbardo (Zimbardo a Coulombová, 2017) a sexuolog Jaroslav Zvěřina (Zvěřina, 2003). Jistě by bylo možné jmenovat i mnohé další zástupce.

Zmínění odborníci shledávají, že děti, jež prošly kvalitní sexuální výchovou, vedou v dospělosti zodpovědnější sexuální život. Tito jedinci zahajují sexuální život v pozdějším věku a kladou větší důraz na použití antikoncepčních prostředků. Kromě větší zodpovědnosti v sexuálním aktu, kladou důraz také na vztahy. Výzkumy OSN potvrdily, že poučení jedinci si vybírají pečlivěji také sexuálního partnera a celkový počet sexuálních partnerů je nižší než u lidí, kteří jako děti sexuální výchovou neprošli (Weiss a Ondřichová, 2014, s. 166).

Moderní subkultura mladých lidí, ač je sexuálně otevřenější, nezažívá pandemii nechtěného těhotenství nebo pohlavně přenosných chorob, jež se již ostatně očekávala na počátku tisíciletí (Zvěřina, 2002, s. 249). V posledních letech počet umělých přerušení těhotenství vytrvale klesá (Janiš, 2020, s. 39). Naproti tomu, tam kde je hlásána pouze sexuální zdrženlivost, je vyšší pravděpodobnost předčasného zahájení sexuálního života, vedení nechráněného pohlavního aktu, vyšší počet sexuálních partnerů (UNESCO, 2023, online).

V kontextu sexuálního zneužívání dětí, které jsou poučeny o tom, jaké chování je akceptovatelné, a pro něž téma sexuality není tabu, dokáží lépe rozpoznat nevhodné sexuální chování, říci NE a případně vědí, jak danou situaci mají řešit (Krišová a Poláčková, 2023; Robert, 2013). Sexuální výchova může být prevencí nejen před sexuálním zneužíváním náhodným partnerem, ale také v rodině, kdy pachatelem je rodinný příslušník (Wirtz, 2005; Allender, 2018).

Včasná a komplexní sexuální výchova jako prevence je jeden z důvodů, proč je zahrnuta do školního vzdělávání a proč by se jí měli věnovat také rodiče u svých potomků.

I přes to, že argumentů pro výuku sexuální výchovy je mnoho a podporují je mnohé odborné zdroje, jak bylo napsáno výše, ozývají se také argumenty proti.

Jak bylo ukázáno v kapitole 1.1, přístup k sexuální výchově se v průběhu lidských dějin měnil. Většina odpůrců sexuální výchovy vychází z hodnot, které přineslo křesťanství, z tradičních hodnot, jako je mravní čistota, kompletní tradiční rodina a láskyplný vztah mezi partnery. Neznamená to však naprosté odmítání sexuální výchovy, mnohdy jde jen o vymezení vůči obsahu výuky. Rodiče z náboženských rodin se mohou domnívat, že školní sexuální výchova se bude snažit tu jejich nahradit nebo dítě převychovat (Jarkovská, 2012, s. 147).

S odmítavým postojem k sexuální výchově jako takové přišel lékař Melvin Anshell ve své knize *Důvody, proč neučit sexuální výchovu*. V této knize popisuje, jaké škody sexuální výchova může napáchat. Nutno však podotknout, že většina tvrzení je vědecky a statisticky nepodložených nebo relevantně nevysvětluje souvislosti mezi tvrzeními.

Mezi nejčastější důvody, které autor uvádí, patří ten, že sexuální výchova znemožňuje přirozený sexuální vývoj dítěte. Dítě tak nemá šanci projít psychosexuálním vývojem dle Sigmunda Freuda, neboť mu jsou jednotlivá stádia necitlivě narušena předčasnou sexualizací a otevíráním sexuálních témat, na které není dítě ve svém věku ještě připraveno (Anshell, 2010, s. 19–23). Sexuální výchova potlačuje období přirozené latence a nutí dítě se neustále zabývat sexualitou. Kromě zobrazování sexuality, které dítě vnímá z médií, kde jsou mnohdy zobrazeny sexuální akty, je vystaveno ještě navíc sexuální výchově v prostředí školy.

Během adolescence sexuální výchova nutí mladé lidi, potažmo více dívky k zahájení sexuálního života, neboť mají pocit, že se to od nich očekává. Druhým důvodem proti sexuální výchově je právě povzbuzování pro brzkou sexuální aktivnost a provádění perverzních aktivit mimo penilně-vaginálního styku (Anshell, 2010). Mezi tyto perverzní aktivity jsou řazeny veškeré homosexuální vztahy. Akce D.O.S.T. kritizuje sexuální výchovu za příslušnou liberalizaci k homosexuální otázce, kdy považuje za nutné děti chránit, aby neinklinovaly k homosexuálním sexuálním praktikám (Podracký, 2018, online).

1.6 Dokumenty MŠMT k sexuální výchově

Mezi dokumenty od MŠMT, které jsou pro výuku sexuální výchovy nejzásadnější, patří dva. Ač jsou oba dokumenty již staršího data vydání, přesto se jedná o materiály, které jsou pro sexuální edukaci důležité a stěžejní. Jde o dokument *Sexuální výchova – vybraná témata: Příručka pro učitele* z roku 2009 a dokument *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách*, vydaný v roce 2010. Oba materiály si kladly za cíl poskytnout učitelům na základních školách podpůrné materiály, ze kterých by mohli vycházet při výuce sexuální výchovy. Nutno však dodat, že dokumenty nebyly přijaty bez výhrad (Anshell, 2010).

Oba dokumenty jsou stěžejní pro empirickou část této práce, proto budou v následujícím textu popsány.

Sexuální výchova – vybrané kapitoly: příručka pro učitele

Jedná se o dokument vydaný ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, jehož autory je kolektiv čtrnácti autorů. Jedná se o autory, které se zabývají ve svých pracích problematikou sexuální výchovy či sexualitou obecně, jako sexuologové a lékaři. Dokument recenzovala uznávaná Společnost pro plánování rodičovství a sexuální výchovu. Jak bylo uvedeno na začátku kapitoly, datum vydání je rok 2009, kdy text odráží dokumenty té doby, přičemž však mnohé platí i dnes, např. Úmluva o právech dítěte nebo Světová zpráva o mládeži od OSN (MŠMT, 2009, s. 4).

Text je členěn do šestnácti kapitol, kdy každou kapitolu vytvořil jeden až dva autoři, kromě kapitoly poslední, kde je podepsán kolektiv autorů. Každá z kapitol se věnuje jedné oblasti sexuální výchovy. Každá kapitola popisuje základní informace, které by měli žáci o daném tématu získat, kompetence, jež by si měli odnést. Text bývá rozčleněn do věkových kategorií dle věku žáků, aby učivo bylo uzpůsobeno jejich psychologickému vývoji. V textu se také objevují některé mýty, které se o dané oblasti lidské sexuality vyskytují, a odborné stanovisko k nim, které je vyvrací. Jedná se o mýty kolující mezi populací s potencionální možností narušit sexuální život či sexuálně reprodukční zdraví. V textu se postupně věnuje pozornost etice, sexuálním dysfunkcím a deviacím, ochraně sexuálně reprodukčního zdraví, legislativě, pohlavně přenosným chorobám, genderu, médiím, sexualitě handicapovaných a dalším. Dokument uzavírá návrh učiva pro žáky ve formě návrhu aktivit do vyučovacího procesu nebo návrh učiva do konkrétních ročníků vzdělávání na základních školách.

Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách

Tento dokument vydalo MŠMT jako dodatek k předcházejícímu textu Sexuální výchova – vybraná témata a měl dovysvětlit předchozí text a usnadnit jeho užití v praxi. Zatímco Sexuální výchova pojednávala o obsahové stránce výuky, Doporučení se soustředí na samotný proces výuky, kdy popisuje, jaké podmínky jsou pro kvalitní sexuální výchovu nezbytné. Zabývá se tématy jako spolupráce školy a rodiny, související legislativní dokumenty, organizační formy výuky či jednotlivé profese na základní škole (pedagog, třídní učitel, ředitel, metodik prevence).

Kromě uváděných faktů a základních informací je v textu možné najít stručné shrnutí výzkumů zabývajících se tématy ze sexuální výchovy. Nezanedbatelná část práce se věnuje zapojení sexuální výchovy do rámcového vzdělávacího programu.

2 Sexuální výchova ve škole a v dalších prostředích

Ačkoliv je v této práci věnována největší pozornost sexuální výchově na školách, respektive pregraduální přípravě učitelů na výuku sexuální výchovy, nelze opomenout také prolínání ostatních aktérů či prostředí do výchovy dítěte.

2.1 Sexuální výchova ve škole a její cíle

„Škola by neměla mlčet o tom, o čem všichni ostatní mluví. Mlčení je také způsob komunikace, kterým by škola zahalila sexualitu do hávu něčeho nepatřičného, nepřístojného, vykázaného do šedé zóny, o které všichni vědí, ale slušní lidé předstírají, že neexistuje.“ (Jarkovská, 2012, s. 151). V kapitole 1.1 bylo psáno o historii sexuální výchovy, jež se ne vždy odehrávala institucionálně. Školní sexuální výchova je poměrně nový fenomén. Zaznívají názory, především od odpůrců sexuální výchovy, že jakákoliv osvěta o lidské sexualitě by měla být pouze v režii rodičů. Příznivci sexuální výchovy naopak vidí v instituci školy možnost zkvalitnit edukaci v oblasti sexuality. Sexuální výchova ve školách by měla doplňovat, v případně absence či tabuizace nahrazovat sexuální výchovu v rodinách (Rašková a Štěrbová, 2016, s. 11). Z mezinárodního diskurzu vyplynulo, že školní prostředí se jeví jako optimální pro sexuální osvětu (Rašková, 2012, s. 115). Nelze ignorovat fakt, že sexuální obtěžování, ba dokonce znásilnění se může odehrávat v rodině a sexuální výchova ve škole může poskytnout dítěti možnost si uvědomit nezákonnost jednání rodinného příslušníka nebo dodat odvahu řešit danou situaci (Jarkovská, 2012, s. 151).

Sexuální výchova ze strany školy si klade stejné cíle, jaké byly popsány v kapitole 1.3. Na rozdíl od sexuální výchovy v rodině je ta ve škole systematická a profesionální a formální. Také si klade konkrétní cíle, které chce žákům předat. Hlavní cíle školní sexuální výchovy jsou dle Budinského a Zvěřiny následovné: předat žákům informace o anatomii, fyziologii, etice a psychologii sexuologie, dále poskytnout předpoklady, aby si žák vytvořil vlastní hodnotový systém a zodpovědně vedl sexuální život. akceptoval fakt, že sexualita je nedílnou součástí lidské bytosti a součástí partnerských vztahů. Posledním hlavním cílem je naučit se respektu k nepřeborné pestrosti lidské sexuality (Budinský a Zvěřina, 2004, s. 166). Docentka Vrablová shledává ve školní sexuální výchově také možnost sociální prevence: *„Cílem sexuální výchovy v dnešní době by mělo být zaměření na lásku, hodnoty, postoje a prevenci nechtěného těhotenství, promiskuity,*

pohlavních chorob a v neposlední řadě prevenci sexuálního zneužívání.“ (Vrublová, 2005, s. 14).

Kromě jasně stanovených cílů má školní sexuální výchova také v žácích budovat pozitivní postoje k sobě samotným a optimální mezilidské vztahy. Pozornost by také měla být věnována kultivování citů a sexuálního pudu. Sem se řadí rozpoznávání vhodného a nevhodného sexuálního chování, jako jsou nežádoucí doteky ostatních. Taktéž je cílem výchovy seznámit žáky s otázkou intimní hygieny, antikoncepce a prevence pohlavně přenosných chorob (MŠMT, 2010, s. 10–11). S ohledem na rok vydání ministerského doporučení se zde nezmiňuje problematika sexuality ve virtuálním prostředí. Tento fakt nahrazuje odborná literatura o sexuální výchově vydaná v posledních letech, např. Děti to chtějí vědět taky (Krišová a Poláčková, 2023) nebo Sexuální výchova (Koliba et al., 2019).

2.2 Principy sexuální výchovy – desatero realizace sexuální výchovy

Stejně jako všechny oblasti vzdělávání i sexuální výchova by se měla řídit didaktickými zásadami. Těmito zásadami jsou spontánnost, přiměřenost, důvěra, pravdivost a otevřenost. Pouze dodržování těchto zásad může přinést požadovaný výsledek vzdělávání. Samotné principy sexuální výchovy byly zformulovány v devadesátých letech 20. století autory J. Pondělníčkovou a V. Täubnerem (Janiš, 2007, s. 16). Principy zahrnují celkem deset jednotlivých bodů, proto bývají občas nazývány desatero realizace sexuální výchovy (Němec, 2019, s. 64). Tyto principy pracují se specifíčkostí sexuální výchovy a spojují v sobě prvky výchovy a výuky (Janiš, 2002, s. 18). „*Principy v sexuální výchově jsou výsledkem současné úrovně vědeckého poznání v pedagogice a psychologii a vyjadřují zobecněnou společenskou a historickou zkušenost výchovných systémů sexuální výchovy u nás a v zahraničí. Aplikace principů zvyšuje efektivitu výchovy.*“ (Täubner, 2012, s. 123). Doporučení řídit se tímto desaterem uvádí ve svém dokumentu také Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT, 2010, s. 8–9).

První princip popisuje spolupráci rodičů a školy. Škola by měla informovat rodiče, že jejich dítě se bude účastnit sexuální výchovy. Škola by měla také respektovat odlišné názory rodičů v oblasti přístupu k sexualitě. Pokud rodič nesouhlasí s výukou sexuální výchovy ve škole z jakéhokoliv důvodu, jako může být náboženství, osobní trauma atd., měla by škola nabídnout alternativu. Přesto by se dítě mělo účastnit výuky v době, kdy se

probírají obecnější témata, jako jsou pohlavně přenosné choroby nebo pohlavní anatomie (Janiš, 2007, s. 16).

Druhým principem je princip začlenění sexuální výchovy do obecného projektu výchovy dítěte. Kromě specifické disciplíny sexuální výchova by se toto téma mělo prolínat napříč více předměty, jako je biologie, tělesná výchova, výchova k občanství (Janiš, 2007, s. 16). Ve své starší publikaci Janiš toto téma více rozvádí. Poukazuje na to, že každý učitel projevuje své postoje a názory vlastní sexuality spontánně a nevědomky napříč svojí výukou. Tím může být např. názor na mateřství. Z tohoto důvodu by měl být v sexuální výchově vzdělán každý učitel (Janiš, 2002, s. 19–20).

Princip vědeckosti v sexuální výchově požaduje, aby zprostředkované informace pro žáky byly v souladu s nejnovějšími poznatky a podané způsobem přiměřeným k věku žáků (Janiš, 2007, s. 17).

Princip důvěry zdůrazňuje potřebu budování vztahu mezi pedagogem a žáky. Sexuální výchova nesmí sloužit k urážení nebo zesměšňování žáka či žáků. Důvěra je nezbytná, aby byla možná diskuze, dotazy či svěřením se (Janiš, 2007, s. 17). Tento princip patří mezi nejdůležitější v sexuální výchově. Pokud je důvěra mezi žákem a pedagogem silná, dítě může přijímat některé informace a postoje podprahově a následně se mu vybaví v krizové situaci. Např. se vzepře sexuálnímu nátlaku (Janiš, 2002, s. 20–21).

Princip koedukovanosti v sexuální výchově určuje vzdělávání žáků v sexuální výchově muže a ženy společně. Spojené vzdělávání může být pro obě pohlaví přínosné, neboť se mohou dozvědět více. Přesto je nezbytné, aby vznikl prostor i pro selektivní výuku. Některá témata mohou být natolik intimní, že přítomnost druhého pohlaví by znemožňovala diskuzi či dotazy (Janiš, 2007, s. 17).

Šestý princip etičnosti reflektuje mravní výchovu, kdy rozvíjí žáka v jeho sexualitě tak aby neměl pocit, že je omezována jeho individualita, ale zároveň vštěpuje žákům základy mravnosti a společenských norem. Má za cíl rozvíjet v sexualitě odpovědnost za druhé, úctu k ženě, matce, rodičům i dětem (Janiš, 2007, s. 18). Prostřednictvím tohoto principu má sexuální výchova vést jedince v jeho sexuologii k mravnímu ideálu (Janiš, 2002, s. 21).

Princip aktivity žáka a spolupráce se žákem poukazuje na fakt, že sexuální výchovu nelze pojímat pouze výkladovou formou. Nutná je aktivita žáků, aby bylo možné

dosáhnout cíle. „*Žákův postoj musí projít fázemi identifikace a interiorizace, aby byl trvalý a použitelný.*“ (Janiš, 2002, s. 22).

Princip komplexnosti se podobá psychologickému modelu sexuální výchovy, viz kapitola 1.4. Sexuální výchova musí zahrnovat všechny oblasti lidské sexuality včetně vztahové problematiky. Obsah sexuální výchovy musí být adekvátní k věku žáků a spirálovitě se rozšiřovat během celé doby školní docházky. Jednotlivé oblasti sexuální výchovy se postupně prohlubují. Kromě témat výchovy je nutné také vyvažování mezi výchovou postojů, dovedností a chování (Janiš, 2007, s. 19).

Princip osobnosti sexuálního pedagoga stanovuje jednoho pedagoga, který je na škole zodpovědný za výuku sexuální výchovy. Pokud je sexuální výchova zařazena do rozvrhu jako samostatný předmět, je pověřen výukou tohoto předmětu. Jestliže je koncipována jako součást vícera předmětů, má tento pedagog za povinnost koordinovat výuku jednotlivých témat v těchto předmětech. Tento pedagog pracuje také jako konzultant a poradce (Janiš, 2007, s. 19). Tento vybraný pedagog by měl mít přehled v biologii, psychologii, pedagogice, etice, etiketě, zdravotědě a samozřejmě v sexuální výchově (Janiš, 2002, s. 22–23).

Posledním principem je princip přiměřenosti. Je nezbytné brát ohled nejen na psychologický, biologický a sociální vývoj žáků, ale také na kulturní a regionální standard prostředí. Tento bod souvisí s prvním principem spolupráce s rodinou. Vedle principu důvěry patří tento k nejdůležitějším zásadám sexuální výchovy (Janiš, 2007, s. 20).

Toto je deset principů pro výuku sexuální výchovy. Desatero sexuální výchovy bylo následně rozšířeno ještě o další principy. Mezi těmito dodatečnými jsou nejvýznamnější následující, jež zformulovali Sielert a Pondělníček: princip laskavosti a přátelskosti ve výuce, princip empatie a zbavování se strachu, princip budování odpovědnosti a ochrany sebe i druhého, princip práva na omyl a individuální přístup, princip tolerance k právům a názorům druhého (Janiš, 2007, s. 20). Sám Janiš ještě přidal princip historičnosti, alternativnosti, interdisciplinárního přístupu (Janiš, 2007, s. 20).

Desatero realizace sexuální výchovy zdůrazňuje význam dodržování definovaných principů pro efektivní výuku v oblasti sexuálního vzdělávání. Vzdělávání v této oblasti nespočívá pouze v poskytování informací, ale také v budování důvěry, respektu a odpovědnosti za sebe i za druhé. Důležitým prvkem je také začlenění sexuální výchovy do

celkového výchovného procesu, kde může ovlivňovat více aspektů života žáků i mimo přímou sexuální výchovu.

Významnou roli hraje také respekt k alternativním názorům rodičů žáků, kooperace mezi rodinou a školou, poskytování aktuálních informací, etické zásady a individuální přístup k žákům. To jsou klíčové prvky k úspěšné sexuální výchově. Tyto principy nejsou statické a mohou se vyvíjet s ohledem na aktuální potřeby a vývoj společnosti. Přestože tyto principy byly zformulovány již před delší dobou, jsou stále platné.

Celkově lze konstatovat, že správně implementovaná sexuální výchova založená na těchto principech má potenciál formovat zdravý a respektující přístup k sexualitě a mezilidským vztahům u mladých jedinců. Je to proces, který nejen předává informace, ale také podporuje emoční a sociální inteligenci, pomáhá budovat důvěru a odpovědnost, a vytváří prostor pro otevřený dialog o intimních tématech.

2.3 Zásady výuky sexuální výchovy na školách a profil pedagoga

Kromě výše zmíněných principů stojí sexuální výchova na etických zásadách, které mají zaručit příznivé klima výuky. Etické zásady nejvíce rozvádí čtvrtý princip z desatera sexuální výchovy, tj. princip důvěry. Dodržování etických zásad rozvíjí hlavně právě důvěru. Tento etický kodex vychází z celkové atmosféry společnosti. Dále nutno poznamenat, že se jedná o etiku ve střední Evropě. Na světě mohou existovat různé odchylky od těchto pravidel. Nejedná se jen o zásady pro samotné hodiny sexuální výchovy, ale také o pravidla sexuálního života jako takového. Celkem se jedná o jedenáct bodů (Zvěřina, 2003, s. 252–253).

- 1) Žádný jedinec není oprávněn a nesmí využívat někoho jiného jen pro vlastní sobecké uspokojení. Sexuální akt by měl být o uspokojení potřeb všech zúčastněných a nikdo by neměl být opomíjen.
- 2) Jakýkoliv nátlak, ať psychický nebo fyzický, či dokonce agrese a násilí vynucující si pohlavní akt je nepřipustný. Všichni zúčastnění se musí zúčastnit dobrovolně a z vlastní vůle, nikoliv pod pohrůžkou.
- 3) Sexualita v trvalém partnerském (nikoliv jen manželském) svazku má větší potenciální přínos pro jedince než jednorázový náhodný sexuální akt bez citové angažovanosti.

- 4) Většina populace hodnotí pozitivně partnerskou věrnost ve vztahu a škola a její pedagogové by měli tento postoj podpořit.
- 5) K zobrazování lidského sexuálního aktu se zaujímají různé postoje. Je třeba tyto postoje akceptovat a respektovat. Odmítání zobrazování sexuálního aktu je kulturně normální, ale je třeba naprosto odsoudit popírání lidské důstojnosti v pornografickém materiálu.
- 6) V sexuálním aktu jsou si všichni, bez ohledu na pohlaví, rovni. Dvojí poměrování morálky dle pohlaví je nepřipustné a je nutné toto chování eliminovat.
- 7) Historické rozdělení rolí v sexuálním aktu je již překonané a je třeba toto dělení odstranit a rozdělení rolí pojímat individuálně.
- 8) Stejně jako v celkové společnosti je nezbytné pracovat na odstraňování diskriminace na základě rasové příslušnosti v sexuálních vztazích. Nelze pojímat sexualitu odlišně, pouze na základě rasy daného jedince.
- 9) Sexuální výchova by měla pracovat na zlepšení společenského postavení homosexuální menšiny ve společnosti. U tohoto bodu nutno poznamenat, že rok vydání publikace je 2003, lze tedy oprávněně předpokládat, že v dnešní době by nebyla zmíněna pouze homosexuální subkultura, ale také ostatní sexuální menšiny, o kterých v roce vydání nebyl veden diskurs.
- 10) V současné době již není tabu sexualita a sexuální život jedinců s fyzickým či mentálním postižením. Také se již otevřeně mluví o sexualitě mezi vězni a pozornost je věnována i případům vynucené změny sexuální orientace u osob VTOS.
- 11) Svoboda v sexuálním chování má vymezené hranice a není neomezená. Není možné akceptovat chování v sexuální rovině, jež útočí a zneužívá jiné jedince.

Sexuální výchova vedená na školách by měla během své realizace všechny tyto body obsáhnout. Neboť vedou jedince k zdravému respektování ostatních účastníků v sexuálním životě.

Určitá charakteristika pedagoga sexuální výchovy byla již nastíněna v kapitole 2.2. Jedná se o pedagoga, který se zabývá výukou sexuální výchovy. Je však nutné poznamenat, že pojem „sexuální pedagog“ oficiálně neexistuje. Přesto s tímto pojmem pracuje i MŠMT ve svém doporučení (MŠMT, 2010, s. 5). Většinou se jedná o pedagoga, který na dané škole vyučuje sexuální výuku. V této kapitole bude však pojem sexuální pedagog synonymem pro učitele (bez ohledu na aprobaci), který během svých hodin vyučuje sexuální výchovu. V této kapitole bude představena charakteristika, kterou by měl tento

pedagog splňovat. Je nutné si uvědomit, že téma sexuality je intimní a ošemetné téma. Pokud bude nevhodně podáno nebo nevhodným člověkem, může v žácích vytvořit bloky ve vlastní sexualitě. Jedná se o téma, které je na výuku mnohem složitější než tradiční vyučované předměty typu matematika, český jazyk.

Zvažovaný pedagog by měl mít dostatečné znalosti z různých vědních disciplín, které se mohou do sexuální výuky promítnout (Janiš, 2007, s. 19). Jedná se o oblast biologie pro anatomickou stavbu a fyziologii pohlavní soustavy muže a ženy. Další disciplínou jsou společenské vědy mapující rodinnou, rodičovskou a partnerskou výuku a výuku ke zdraví. Nezanedbatelná je také oblast práva pro nelegální oblasti lidského sexuálního jednání a medicíny pro pohlavně přenosné choroby. Též je nezbytná znalost psychologie vývojové a osobnostní, aby byl schopen rozpoznávat vývojový stupeň u žáků a na základě toho volit obsah vyučovacích hodin.

Kromě znalostní stránky by měl být sexuální pedagog schopen navázat s žáky důvěryplný vztah, který umožní toto citlivé téma otevřít. Důvěra v pedagoga je nezbytná, aby žáci byli ochotni klást dotazy. Nezbytná je také tolerance. Žáci mohou pocházet z různých socio-kulturních prostředí. Každé toto prostředí se k sexuální výchově a k sexualitě staví odlišně. Učitel musí všechny tyto jinakosti respektovat a nijak je nediskriminovat. Respektovat musí také vývojový stupeň žáků, aby předával znalosti v přiměřeném rozsahu a zodpovídat dotazy, které žáci aktivně pokládají (Šulová, 2011, s. 391). S respektem k socio-kulturnímu prostředí, ze kterého žáci pocházejí, souvisí respekt k názorům rodičů žáka. Rodiče mohou požadovat úpravu plánovaného obsahu sexuální výchovy, např. z církevního důvodu, a pedagog by měl s těmito informacemi pracovat (Janiš, 2007, s. 16–17). Důležitá je právě komunikace s rodiči. Kromě požadavků na úpravu školní sexuální výchovy se mohou rodiče potýkat s obavami nabytými z nedostatečné informovanosti, jak o sexuální výchově jako takové, tak i o obsahu školní sexuální výchovy. Nezanedbatelnou roli v těchto obavách hraje také víra v mýtinu (Jarkovská, 2012, s. 148–149).

Důležitá je také schopnost didaktická. Hodiny sexuální výchovy by měly být pro žáky dostatečně atraktivní, aby žáky aktivizovaly pro co nejefektivnější edukaci. Pro efektivní výuku je nezbytná spolupráce s dalšími pedagogickými pracovníky školy, jako je ředitel školy, metodik prevence, výchovný poradce, učitel výchovy k občanství a ke zdraví, učitel biologie (MŠMT, 2010, s. 5–7).

V současné době neexistuje v pregraduální přípravě pedagoga a probace na sexuální výchovu. Většinou se jedná o předměty jako základy společenských věd, etická výchova, nebo biologie. I přesto, že se jedná o intimní téma, učitelé nejsou systematicky připravováni. Generace starších pedagogů nezažila sexuální osvětu na školách ani jako žáci, mimo to v době jejich dětství a mládí byla sexualita tabu a otevřeně se o ní nemluvílo (Štěrbová a Rašková, 2016, s. 13).

Ač se primárně tato práce zaměřuje na sexuální výchovu ve školách, konkrétně na připravenost budoucích učitelů na výuku sexuální výchovy, je nutné poznamenat, že sexuální výchova probíhá i mimo prostředí školy. Tato ostatní prostředí (rodina, média) mohou být pro učitele vítanou pomocí v jejich snaze realizovat vzdělávání dětí v lidské sexualitě, nebo naopak největším nepřítelem, neboť z těchto prostředí pochází nejvíce dezinformací a misinformací či nevhodné postoje k lidské sexualitě a sexuálnímu životu.

Jak bylo popsáno, výuka sexuální výchovy klade na pedagoga vysoké nároky. Navíc je to výuka, která musí pracovat se sociokulturními rozdíly žáků. Toto téma nemusí být ani pro zkušené pedagogy snadné. Nabízí se zde řešení v podobě školního sociálního pedagoga. Jedná se profesi, která dle Asociace sociálních pedagogů pracuje právě se sociokulturní odlišností žáků. Navíc se jedná o pedagoga, který není časově svázán s potřebou probrat určitou látku za školní rok. Pro mluví i preventivní působení sociálního pedagoga a jeho znalost a spolupráce s externími institucemi, jako je Policie ČR, OSPOD a další (AVSP, 2020). Dokázal by tak efektivně pracovat s aktuálními potřebami společnosti a sexuální výchovu cílit a uzpůsobovat dle specifík cílové skupiny.

2.4 Sexuální výchova v rodině

Sexuální výchova v rodině hraje klíčovou roli v podporování zdravého vývoje a porozumění vlastní sexualitě u dětí a mladistvých. Toto téma vyžaduje citlivý a otevřený přístup, aby rodina, potažmo rodiče mohli vytvořit bezpečné prostředí pro sdílení informací a kladení otázek spojených s tímto intimním tématem. Nezbytnou roli rodiny v sexuální výchově popisuje ve svém dokumentu MŠMT: „*Sexuální výchova v rodině začíná, z rodiny vychází a škola by měla na rodinnou sexuální výchovu navazovat, dále ji rozšiřovat a prohlubovat, neboť rodina je nejvýznamnějším zprostředkovatelem tzv. sociálního učení, díky kterému si žáci osvojují hodnoty, normy a pravidla chování.*“ (MŠMT, 2010, s. 9).

Ostatně rodiče jsou ti první, kteří zprostředkovávají dítěti informace o lidské sexualitě. Výchova v rodině je také méně formální a mnohdy spontánnější.

Nejedná se jen o zodpovídání prvotních otázek o rozdílnosti pohlaví nebo kde se vlastně berou děti (Kaňák a Stretti, 2014, s. 172–173). Jedná se neformální sexuální výchovu, kdy se dítě učí a vnímá chování mezi rodiči, projevy lásky a náklonnosti (Šilerová, 2012, s. 141).

Rodina by měla předávat svým dětem minimálně základy sexuální výchovy, které jsou ve škole následně rozváděny. V některých rodinách se tak však neděje, jak popisuje docentka Šulová: „*Při své práci v manželské a předmanželské poradně, kde jsem se věnovala tzv. extrémně mladým párům, kde jeden z dvojice nedosáhl 18 let, ale již očekávali příchod vlastního dítěte, jsem se setkala s překvapivým zjištěním, že existují rodiny, které svým dětem nepředávají ani ty nejzákladnější informace o reprodukci, těhotenství, menstruaci, pohlavní hygieně. Buď sami nemají co předat, nebo téma tabuizují, anebo se u nich projevuje taková míra lhostejnosti k vlastním potomkům, že toto chování následně zkomplikuje život jejich dětí.*“ (Šulová, 2010, s. 691).

Bohužel výzkumy ukazují, že rodina je dětmi vnímána jako zdroj sexuálního vědění pouze v 15 % případů (Sejbalová, 2020, online). Pokud je sexuální výchova v rodině realizována, je důležitý také obsah rozhovorů. Rozhodně by neměly zahrnovat pouze prostředky ochrany proti nechtěnému těhotenství a pohlavním chorobám, ale též informace o emocích a potěšení ze sexuálního aktu (Kamanová, 2014). Je zajímavé, že se liší pojetí sexuální výchovy u otce a matky. Matky kladou mnohem větší důraz na negativní dopady sexuálního života svých dětí. Je proto vhodné, aby do sexuální osvěty dětí byli zapojeni oba rodiče (Kamanová, 2014).

Mnozí rodiče se nechtějí pustit do sexuální výchovy svých dětí z několika důvodů. Prvním z nich je neznalost faktických dat, kdy se bojí, že nedokážou svému dítěti předat potřebné znalosti. Vhodnou cestou je podpůrná literatura, kterou je možné pročitat společně s dítětem. Kromě nedostatečných informací, které si však rodič může doplnit, působí pocit zbytečnosti jakékoliv sexuální výchovy, neboť „jim samým přeci taky nikdo nic neříkal“. Tento postoj však nereaguje na dramatické změny vnímání sexuality ve společnosti v posledních letech. Kromě pocitu zbytečnosti sexuální výchovy se může objevit názor, že o sexualitě se nemluví. Je však nutné si uvědomit, že tabuizování sexuality

rodičem neznamená, že tabu je i z ostatních zdrojů. Dítě tak o sexualitě uslyší z médií, od vrstevníků nebo ze školy.

Někteří rodiče mají zájem o sexualitě s dítětem mluvit, ale špatně odhadnou věk, kdy výchovu zahájit. Vhodné je zahájit sexuální výchovu již v době prvních dětských dotazů z této oblasti, což bývá kolem třetího roku života. Není nutné hned zahrnout veškeré detaily, ale položit základní kameny, na kterých je možné později stavět. Dalším důvodem, proč se rodiče nechtějí do tohoto tématu pustit, je strach, že v dítěti podnítl předčasný sexuální vývoj. Dítě v předškolním věku klade otázky týkající se lidské sexuality zcela přirozeně a není si vědomo, že by se jednalo o něco nepatřičného nebo mimořádného. Pokud rodič nasadí odmítavý postoj, v dítěti se zakoření pocit, že lidská sexualita je něco tabuizovaného. Kusé a neucelené informace dávají prostor pro tvorbu děsivých představ o sexu nebo například o porodu. U starších dětí se objevuje obava, že po otevření tématu sexuality dítě zahájí předčasný sexuální život. Dalším z důvodů, proč se rodič nepustí do sexuální výchovy, je vlastní komplikovaný přístup k sexualitě, jako jsou například sexuální problémy ve vlastním partnerském vztahu nebo třeba skrze náboženskou optiku vnímá sex jako špinavý a hříšný. Kromě těchto důvodů se mohou vyskytnout také důvody, které primárně nesouvisí se sexualitou nebo sexuální výchovou, ale spíše se vztahovou problematikou mezi rodiči a dětmi. Sem spadá nedostatek důvěry a emocionálního kontaktu, nezájem o dítě či pouhá nepřítomnost jednoho z rodičů (Šilerová, 2012, s. 140–145).

2.5 Sexuální osvěta od vrstevníků

Vrstevníci, ať ve stejném věku nebo jen o pár let starší, se stávají jedním z nejčastějších zdrojů poznání o sexuálních tématech pro dítě či mladého člověka (Janiš a Loudová, 2012, s. 123). Zároveň jsou zdrojem nejméně spolehlivých informací, snad s výjimkou pornografie, která s relevantním zdrojem informací nemá společného nic (Weiss a Ondříčková, 2014, s. 167). Vrstevníky za nejčastější zdroj informací o sexu mladých považuje též zpráva Evropského parlamentu (Beaumont, 2013, s. 15).

Prvotní objevování sexuality nejen sám u sebe zažívá jedinec s vrstevníky, buď se sourozenci, nebo se stejně starými kamarády. Jedná se o tradiční hru na doktora, kdy dítě zkoumá fyzické odlišnosti mezi jedinci či mezi různými pohlavími (Krišová a Poláčková, 2023, s. 68–69). Během her na maminku a tatínka si zkouší partnerské a sexuální role,

kteřé by mělo zastávat v budoucnu (Spilková, 2010, s. 99). V tomto období se, nezávisle na společenských aktivitách či chování dítěte, také definuje sexuální identita jedince (Procházka, 2019, s. 143). Během dětství se jedinec posouvá v psychosexuálním vývoji a spolu s vrstevníky zkouší tělesnou blízkost, od držení za ruku po letmé polibky, a předává si informace a zkušenosti, které načerpal jinde. Může se jednat o okoukané činnosti např. od rodičů či staršího sourozence. Hry se sexuálním nádechem jsou běžné po celou dobu dětství a jsou výsledkem touhy dětí po vědomostech. Je nezbytné, aby tyto hry dodržovaly několik zásad. Mezi nimi je nejdůležitější zásada dobrovolnosti, stejného věku a práva říci NE (Robert, 2013). Pokud jsou tyto zásady porušeny, dochází k sexuálnímu obtěžování.

Během staršího školního věku se téma sexuality mezi dětmi objevuje výrazněji. Hovor dětí se zabývá jejich sexuálními fantaziemi, dosavadními zkušenostmi a mimo jiné také tématem pornografie (Allender, 2018) (viz kapitola 2.3). V době navazování prvních vážných milostných vztahů se jedinec učí fungovat ve své nové společenské a potažmo též sexuální roli.

2.6 Sexuální výchova na internetu a problematika pornografie

Na přelomu tisíciletí vstupuje do lidských životů nové a významné masmédiu, tj. internet (Kraus, 2015, s. 129). Stejně jako internet ovlivnil velkou škálu každodenních prožitků a úkonů, i sexuální výchova byla tímto vývojem zasažena. Nutno však říci, že ne nutně vždy v pozitivním smyslu, neboť se otevřely nejen nové možnosti pro studium či nové učební pomůcky, leč také prostor pro zavádějící informace a nevhodné zdroje.

V souvislosti se sexuální výchovou nelze nezmínit pornografii. Jeden ze stěžejních dokumentů pro výuku sexuální výchovy v České republice Sexuální výchova – vybraná témata zmiňuje, že pornografie a diskuzní fóra na internetu se často stávají pro děti zdrojem informací o sexuálním životě (Machuta a Písecký, 2009, s. 44). Zdroje uvádí, že jsou to více dívky, které se chtějí sledováním pornografie naučit něco nového o sexu (Křišová a Poláčková, 2023, s. 142). V digitálním prostředí lze nalézt vhodné relevantní zdroje s informacemi o lidské sexualitě. Jsou však většinou mnohem hůře dohledatelné než explicitní a pochybný obsah. Když se jedinec v mladším školním věku rozhodne na internetu vyhledávat informace o sexu a sexualitě, může narazit na webové stránky typu

ČT edu s pořadem Na záchodcích (Česká televize, online) nebo Alíkova poradna (Alík.cz, online), kde je možné se dozvědět relevantní a faktické informace.

Může ale také narazit na pornografický obsah, který odráží realitu značně zkresleně a rozhodně se nejedná o vhodný zdroj informací, jak vysvětluje Philip Zimbardo: „*Sexuální výchova se k pornu staví jako realita k fantazii. Existuje velké množství volně dostupného materiálu plného fantazii, ale jen velmi málo informačních zdrojů, které by pomohly mladým lidem pochopit, co je skutečný sex. Nemůžeme označit veškerou pornografii za jednoznačné zlo, ale pokud je mladým mužům nabízena jako jediné poučení o sexu v době, kdy ještě nezačali pohlavně žít, či dokonce žádné děvče ještě ani nepolibili, musíme si položit otázku, jak to ovlivní jejich základní pojem o intimních vztazích a sexuálním chování.*“ (Zimbardo a Coulombová, 2017, s. 71). Pornografie a dezinformace, které s sebou přináší, vyvíjí na současnou generaci mladých lidí mnohem větší psychickou zátěž než na generace předchozí (Uzel, 2011, s. 362). Velikým problémem pornografie je právě její snadná dostupnost pro nezletilé, či dokonce děti (Antl a Špráchalová, 2017, s. 65). To, že se děti a mladiství obracejí na pornografii v touze se něco dozvědět o sexualitě a o sexu, je jedním z argumentů, který odborníci používají pro podporu systematické sexuální výchovy na školách (Hromková a Šimková, 2023, online).

Pokud mladý jedinec nenarazí přímo na pornografický obsah, existuje velké množství webů, jež se mimo jiné věnují sexuálnímu životu jako Proženy.cz (Proženy.cz, 2024, online) či magazíny iDnes (jenproženy.cz, 2024, online), které sice nabízí informace o sexu, ale jejich vzdělávací hodnota je pro neobeznámeného jedince mizivá. Často podobné články lákají na poutavé titulky. Čtení těchto článků u nezrálého jedince může vyvolat pocity nespokojenosti s vlastním tělem.

Najít bez cíleného hledání na internetu zdroj o sexualitě, který by byl pro jedince vhodný jako primární zdroj, je obtížné. Většinou narazí na jeden z lifestyleových magazínů nebo na explicitní obsah, kterého je na internetu nepřehledné množství a který může negativně ovlivnit sexuální vývoj dítěte.

Téma pornografie bývá ve školní sexuální výchově opomíjené téma, minimálně v rozsahu, který by byl potřeba. Téma pornografie by mělo být zařazeno již na první stupeň základních škol, aby se předcházelo nežádoucím dopadům (Sejbalová, 2020), neboť podle výzkumu z roku 2020 se průměrný věk prvního kontaktu s pornografií pohybuje mezi dvanáctým a čtrnáctým rokem. Proto je vhodné téma pornografie do sexuální

výchovy zahrnout: „*Vzhledem k tomu, že věková hranice prvního kontaktu s pornem se spíše snižuje, je dobré sebrat odvalu téma otevřít spíše dříve než později.*“ (Krišová a Poláčková, 2023, s. 141). Je však zcela nepřipustné využít pornografické materiály pro výuku sexuální výchovy, byť jen jako doprovodný prostředek. Tento počín by byl i trestný dle § 191 zákona 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

3 Témata sexuální výchovy v pregraduálním vzdělávání budoucích učitelů

Empirická část diplomové práce se zaměřuje na analýzu textů související s nosným tématem diplomové práce.

V předchozích kapitolách byla věnována pozornost teoretickým poznatkům, které se věnují problematice sexuální výchovy. Pro tuto práci bylo uskutečněno výzkumné šetření kvalitativního charakteru, leč s ohledem na zvolenou metodu a obsah výzkumného šetření si toto šetření nese i mnohé kvantitativní znaky.

Kvalitativní výzkum má oproti kvantitativnímu možnost nahlédnout do problematiky hlouběji na menším počtu respondentů (Hendl, 2005, s. 52), i když v kvalitativním výzkumném šetření se spíše používá pojem informant (Křivánková, 2022, s. 235).

Pro začátek diplomové práce byl stanoven následující **výzkumný problém**: Do jaké míry obsahují sylaby vybraných studijních předmětů problematiku sexuální výchovy ve vztahu s materiály MŠMT? Na stanovený výzkumný problém navazuje vymezení výzkumného cíle, tedy toho, čeho by mělo být dosaženo výzkumným šetřením. **Výzkumným cílem** je tedy zmapovat přípravu pro výuku sexuální výchovy u vybraných učitelských oborů. Výzkumným otázkám je věnována následující kapitola, včetně podkladů, na jejichž základu byly stanoveny.

3.1 Výzkumné otázky

Poté, co byl vyřčen výzkumný problém a následně stanoven výzkumný cíl, následuje stanovení výzkumných otázek, respektive jedné hlavní výzkumné otázky a čtyřech vedlejších výzkumných otázek. **Hlavní výzkumnou otázkou (HVO)** je, do jaké míry jsou studenti učitelství dle sylabů připravováni na výuku sexuální výchovy. V teoretické části bylo popsáno, co vše sexuální výchova zahrnuje a jaké kompetence jsou pro její realizaci ve školním prostředí potřeba. Zásadní proměnou však zůstává, zda jsou budoucí pedagogové opravdu na tyto standardy připraveni.

V návaznosti na tuto hlavní výzkumnou otázku jsou stanoveny následující vedlejší výzkumné otázky (VVO), které ji detailněji doplňují.

- **VVO1:** Jaká jsou hlavní témata týkající se sexuální výchovy, která jsou zahrnuta do materiálů MŠMT?
- **VVO2:** Jaká jsou hlavní témata týkající se sexuální výchovy, které jsou zahrnuta do sylabů vybraných studijních programů?
- **VVO3:** Do jaké míry je příprava na výuku sexuální výchovy shodná s dokumenty MŠMT?
- **VVO4:** Kolik předmětů zahrnuje sexuální výchovu v sylabu vybraných předmětů?

VVO1: Kapitola 1.6 popisuje dva dokumenty MŠMT, které mají napomáhat učitelům při realizaci sexuální výchovy na školách. Tyto dokumenty na sebe navazují a vytváří základ pro výuku. Každý z nich obsahuje řadu hlavních a dílčích kapitol. Tato vedlejší výzkumná otázka si klade za cíl zmapovat hlavní témata dokumentů.

VVO2: Pregraduální vzdělávání pedagogů se odehrává napříč mnoha předměty a jejich sylaby. Některé předměty jsou pro budoucí učitele povinné, jiné spadají do kategorie povinně volitelné a není zaručeno, že zrovna ten nebo onen předmět si student vybere. Tato vedlejší výzkumná otázka zkoumá, která hlavní témata se objevují v sylabech předmětů vybraných studijních programů.

VVO3: Teoretická část pracuje s dvěma pro sexuální výchovu stěžejními dokumenty, ale zůstává otázkou, zda se obsah těchto dokumentů promítá také do pregraduálního vzdělávání pedagogů, potažmo do sylabů jimi studovaných předmětů.

VVO4. Výzkumné šetření pracuje dohromady se sedmi studijními programy a s velkým množstvím jednotlivých předmětů. Kolik z těchto předmětů se však vztahuje k tématu sexuální výchovy?

3.2 Metodologie

Výzkumné šetření vychází ze dvou typů dokumentů. Prvním typem jsou dokumenty, jež vydalo ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, a druhým typem jsou sylaby vybraných studijních programů.

Dokumenty MŠMT, Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách (MŠMT, 2010) a Sexuální výchova – vybraná témata (MŠMT, 2009), se kterými je pracováno, jsou volně dostupné a ke stažení na stránkách ministerstva školství, mládeže

a tělovýchovy. Druhá část dokumentů, jež jsou nezbytné pro analýzu textu, jsou seznamy a charakteristiky předmětů během pregraduálního vzdělávání učitelů v oboru Učitelství pro I. stupeň ZŠ a Učitelství pro II. stupeň ZŠ s aprobací Etická výchova, Základy společenských věd a Biologie. Pracuje se s dokumenty, jež jsou dostupné v systému STAG.cz pro Univerzitu Hradec Králové v Hradci Králové. S těmito materiály je pracováno v časovém rozmezí tvorby této práce, tj. od 9/2022 do 3/2024. Je možné, že se tyto podklady po realizaci výzkumného šetření změnily, proto v s odstupem času nemusí vybrané slabiky být shodné s těmi z doby výzkumného šetření, jak blíže specifikuje kapitola 3.3.

Oba zmíněné dokumenty od MŠMT, Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách a Sexuální výchova – vybraná témata, byla důkladně prostudována a následně byla stanovena klíčová slova (HÁJEK, 2014, s. 61–65), která se k danému dokumentu vztahovala. Výčet a vymezení jednotlivých klíčových slov jsou uvedeny v Příloze B. Klíčová slova byla navzájem porovnána napříč oběma zmíněnými dokumenty a byl vytvořen výsledný soupis klíčových slov. Seznam klíčových slov pro dokument Sexuální výchova – vybraná témata zahrnuje celkem 38 hesel. Dokument Doporučení MŠMT k realizaci... je rozsahově méně obsáhlý a tomu také odpovídá nižší počet jednotlivých hesel, a to počet 24. Po následném porovnání obou seznamů byla klíčová slova shrnuta do jednoho seznamu o 35 heslech, viz Tabulka 1. Tento počet je nižší než prostý součet předchozího počtu, neboť hesla, která se v obou dokumentech shodovala, byla spojena. Taktéž došlo k fúzi některých synonymních slov.

Tabulka 1: Přehled klíčových slov (N=35)

Reprodukce	Anatomie	Fyziologie	Těhotenství
Rodičovství	Antikoncepce	Menstruace	Informovanost
Komunikace	Láska	Respekt	Rovnost
Svoboda	Pozitivní vztah	Důstojnost	Vrstevnická skupina
Přátelství	City/emoce	Partnerství	Intimní hygiena
HIV/AIDS	Zdraví	Syndrom CAN	Bezpečný sex
Pohlavní nemoci	Rodina	Škola	Media
Identita pohlaví	Pubescence	Prevence	Normy
Legislativa	Sexuální mýty	Anomálie	

Sloučený seznam byl následně tematicky seřazen, aby bylo možné jej zastřešit klíčovým slovem vyššího řádu, kterých vzniklo šest. Takto seřazená data vytvořila část osy X v tabulkovém procesoru MS EXCEL. Před těchto pětatřicet hesel byla vypsána data charakterizující jednotlivé zpracovávané sylaby. Identifikační kategorie byly následující: typ studia (magisterské, bakalářské, navazující magisterské), studijní program (Učitelství pro I. stupeň ZŠ, Etická výchova se zaměřením na vzdělávání, Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání, Biologie se zaměřením na vzdělávání, Učitelství pro II. st. ZŠ – etická výchova, Učitelství pro II. st. ZŠ – občanská nauka, Učitelství pro II. st. ZŠ – biologie). Třetí sloupec vyjmenovával jednotlivé vyučované předměty, čtvrtý definoval ročník doporučený pro výuku těchto předmětů. S ohledem na přehlednější následnou práci s datovým souborem bylo u programů typu navazující magisterské studium zvoleno číslování ročníků 4. a 5. namísto oficiálního 1. a 2. Tento krok velmi usnadní porovnávání napříč studijními programy. Pátý sloupec specifikoval, zda se jedná o předmět ze zimního či letního semestru a šestý sloupec třídil předměty dle skupin (povinné, povinně volitelné). Následný, osmý sloupec obsahoval samotný obsah studia dle sylabu. V závislosti na stylu v původním zdroji představují tyto buňky témata dle jednotlivých týdnů

semestru, či v souvislém textovém popisu. Za sloupcem se sylaby byla seřazena jednotlivá klíčová slova, která byla stanovena podle dokumentů MŠMT.

Veškeré výše popsané kategorie byly následně zadány dle informací na portálu STAG.cz. Pro samotnou realizaci obsahové analýzy dokumentů jsou klíčové obsahy sloupců pro jednotlivé sylaby a klíčová slova. Každé jednotlivé klíčové slovo bylo individuálně porovnáváno s obsahem sylabu daného předmětu. Pokud byla nalezena shoda, bylo příslušné pole označeno číslicí jedna. Pokud shoda nalezena nebyla, pole nabylo hodnotu nula. Tyto dvě hodnoty se staly kódy, se kterými je pracováno ve fázi vyhodnocování výzkumného šetření. Ukázkou výšeče z tabulky výzkumného šetření ukazuje Obrázek 1.

Typ studia	Druhý program	zřehnělá	ročník	semestr	plátna	zřehnělá	Důležitá slova	Kategorie	Sylaby	Klíčová slova	Klíčová slova	Klíčová slova	Klíčová slova	Klíčová slova	Klíčová slova	Klíčová slova	Klíčová slova	Klíčová slova
...	23	4	7	4	2	3	0	0	0	0	0	0
...	17	3	6	4	2	0	0	0	0	0	0	0
...	17	3	6	4	2	0	0	0	0	0	0	0
...	16	0	8	3	0	1	0	0	0	0	0	0
...	24	0	9	2	2	2	0	0	0	0	0	0

Obrázek 1 – Výšeč z tabulky uskutečněného výzkumného šetření

Součet jednotlivých předmětů, které byly zahrnuty do výzkumného šetření, byl 496 předmětů napříč všemi zahrnutými obory. Při stanoveném počtu 35 klíčových hesel vyšlo 17 360 buněk o hodnotě 1, nebo 0. Všechna klíčová slova byla následně zařazena do nadřazených kategorií (Gulová a Šíp, 2013), se kterými bylo následně pracováno při vyhodnocování. Původní počet 35 hesel byl zařazen do 6 kategorií.

3.3 Minimalizace slabin výzkumného šetření

Mezi největší rizika patří nedostatek aktuálních zdrojů. Vybrané téma závěrečné práce je úzce specifické a ve vědecké oblasti není dostatečně pokryto relevantními zdroji. Je také nutné si uvědomit, že sexuální výchova pracuje i s konkrétní kulturou, proto se zdroje vycházející z mimočeských zemí nemusí shodovat s podmínkami pro sexuální edukaci v českých zemích. V seznamu užitých zdrojů se objevují publikace z posledních let, nicméně ty se primárně nezabývají pregraduální přípravou učitelů pro výuku sexuální

výchovy, ale sexuální výchovou obecně. Ačkoliv se v užití literatuře zdůrazňovala aktuální potřeba kvalitní a ucelené sexuální výchovy, metodologie edukace v posledním desetiletí ze strany ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy nebyla zpracována.

Další nezanedbatelné riziko a slabinu výzkumného šetření představuje obsah vybraných sylabů. Ačkoliv je pracováno s fakty uvedenými na oficiálních stránkách, je pracováno pouze s daty uvedenými. Některé předměty neobsahují žádnou charakteristiku obsahu výuky. Je pracováno s uvedenými informacemi, které však nejsou dodatečně ověřovány v reálu, zda je sylabus při realizaci výuky naplňován. Pro získání ověřených dat by bylo nutné individuálně konzultovat sylabus s pedagogy daného předmětu a také zohlednit proměnlivost personálního obsazení během akademických let.

Slabinu představuje i nejednoznačný výklad pojmu sexuální výchova a pojmů, které se k ní vztahují. Jak vysvětluje kapitola 2.7, sexuální výchova nezahrnuje pouze zprostředkování informací o lidské sexualitě, ale také neformální formování, kdy jedinec vnímá, jak se rodič, případně vyučující chová k opačnému pohlaví či jak jej vnímá. Pedagog–muž může negativně ovlivňovat postoj žáků k ženám, pokud se o nich vyjadřuje pohrdavě, ba dokonce urážlivě, přestože může takto činit při výuce matematiky, jež se sexuální výchovou primárně nesouvisí (Weiss a Ondřichová, 2014, s 165). Z této obsáhlosti byla do výzkumného šetření vpuštěna data, u kterých lze oprávněně předpokládat přímou souvislost se sexuální edukací.

Ve výzkumném šetření jsou zahrnuty veškeré předměty vypsané pro dané studijní programy. Mnoho z nich však spadá do kategorie povinně volitelné, kdy není zaručeno, že studenti tento předmět absolvují. Pro výzkumné šetření je pracováno s nabízenými vyučovanými předměty, nikoliv jednotlivými studenty.

3.4 Výsledky

Pro velký počet hesel bylo nezbytné vytvořit kategorie, které budou sdružovat vždy skupinu kódů. Tyto nadřazené skupiny byly vytvořeny na základě logického seskupení konkrétních hesel. Při zpracování dat vyplynulo celkem sedm jednotlivých kategorií, jak zobrazuje Schéma 1. Kategorizaci konkrétních hesel nastíní Schémata 3–8 v Příloze B. V těchto schématech jsou silným rámečkem zdůrazněna konkrétní hesla a děleným rámečkem následně zdroj, ze kterého dané heslo pochází. Rozdělení schématu do osmi částí bylo nezbytné pro přehlednost.

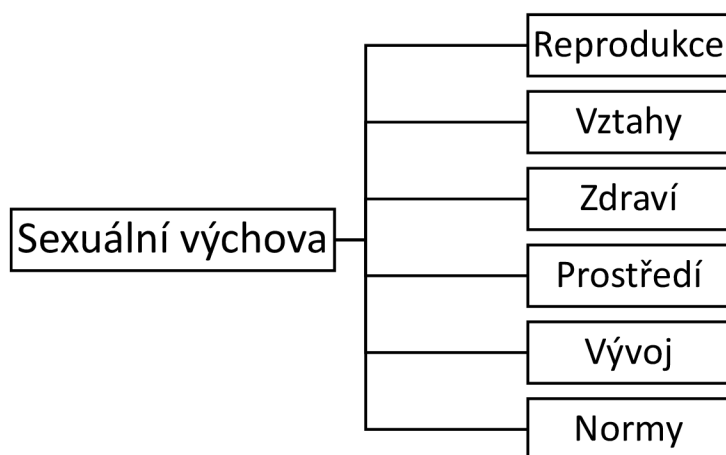

Schéma 1: Kategorie hesel

Při vypracování tabulky obsahující vybraná klíčová slova a jednotlivé předměty vyšlo celkem 17 360 údajů nabývajících hodnoty 0, nebo 1, kdy 0 znamená, že v sylabu daného předmětu nebyla nalezena shoda s konkrétním heslem, a naopak 1 značila shodu. Shod bylo celkem napříč všemi kategoriemi 282, což znamená 1,62 %, viz

Tabulka 5.

Důležitější než jen zastoupení konkrétních klíčových slov je však zastoupení jednotlivých kategorií ve vyučovaných předmětech. Toto zastoupení ukazuje Tabulka 2. Jednotlivé kategorie se mohou překrývat, protože konkrétní předmět může splňovat více kategorií.

Tabulka 2 – Zastoupení kategorií napříč předměty (N=496)

Kategorie	Počet zastoupených předmětů	Relevantní četnost [%]
Reprodukce	18	3,63
Vztahy	51	10,28
Zdraví	16	3,23
Prostředí	24	4,84
Vývoj	10	2,02
Normy	18	3,63
<i>Celkem</i>	<i>63</i>	<i>12,7</i>

Z celkového počtu 496 zkoumaných předmětů jich pouze 63 obsahuje vybraná hesla z dokumentů MŠMT, což je 12,7 % předmětů. Nejvíce, a to poměrně výrazně, je zastoupena kategorie Vztahy. Nelze však opomenout fakt, že tato kategorie byla nejob-
sáhlejší, co se počtu hesel týká, a to konkrétně 12. Tento počet odpovídá 34,29 %

z celkového počtu všech užitých hesel. Průměrně tak vychází 4,25 předmětu na jedno heslo. Oproti tomu kategorie Prostředí, s počtem 3 hesel, zahrnuje průměrně 8 předmětů na jedno heslo.

Při započítání nikoliv předmětů, ale reálných výskytů hesla, přičemž každá kategorie může být v jednom předmětu zastoupena vícekrát, se poměr mění, jak zobrazuje Tabulka 3. V tomto měřítku je nejvíce zastoupena kategorie Prostředí s poměrem 11,67 výskytu na jedno heslo. Zmiňovaná kategorie Vztahy je na druhém místě s poměrně malým odstupem a hodnotou 10,25 výskytu / 1 heslo.

Tabulka 3 – Výskyt/počet hesel (N=282)

Kategorie	Reálný výskyt	Počet hesel v kategorii	Výskyt / 1 heslo
Reprodukce	42	7	6
Vztahy	123	12	10,25
Zdraví	34	6	5,67
Prostředí	35	3	11,67
Vývoj	10	2	5
Normy	38	5	7,6

V případě, že se budou brát v úvahu samostatná klíčová slova, hesla s největším zastoupením jsou pojmy Rodina a City/Emoce. Obě hesla se shodně vyskytují v 18 jednotlivých předmětech. Naproti tomu nejmenší zastoupení má heslo Intimní hygiena, jež se vyskytuje pouze u jednoho jediného předmětu. Z této informace však vyplývá fakt, že žádné heslo nemělo výskyt 0, to znamená, že všechna klíčová slova byla v sylabech nalezena alespoň jednou.

Pokud bude shrnut celkový počet předmětů napříč studijními programy obsahující klíčová slova, jak ukazuje Tabulka 4, vychází z toho, že nejvíce předmětů se shodou ku celkovému počtu má učitelství Etické výchovy.

Tabulka 4 – počet předmětů obsahující klíčová slova

Studijní program	Typ studia	Počet zastoupených předmětů	Relevantní četnost [%]
Učitelství pro I. st. ZŠ	magisterské (N=258)	13	5,04
Učitelství pro II. st. ZŠ – etika	bakalářské (N=29)	10	34,48
	navazující magisterské (N=26)	10	38,46
Učitelství pro II. st. ZŠ – ZSV	bakalářské (N=47)	6	12,77
	navazující magisterské (N=56)	15	26,79
Učitelství pro II. st. ZŠ – biologie	bakalářské (N=45)	2	4,45
	navazující magisterské (N=36)	7	19,44

Ve výuce tohoto zaměření obsahuje vybraná hesla ve svém sylabu více než jedna třetina (Bc.: 34,48 %; Mgr.: 37,04 %) předmětů, a to jak v rámci bakalářského, tak v rámci magisterského programu. Na etickou výchovu navazují základy společenských věd (občanská nauka). Zde se ukazují rozdíly mezi bakalářským a navazujícím magisterským studiem, kdy na bakalářském studiu je shoda hesel se sylaby pouze ve 12,77 % případů, ale na navazujícím magisterském již 26,79 %. Učitelství biologie tento rozdíl mezi bakalářským a navazujícím magisterským studiem ukazuje ještě zřetelněji. Na bakalářském studiu je shoda pouze v 4,55 % předmětů a na navazujícím magisterském v 19,44 %. Ze zjištěných výsledků vyplývá, že učitelství pro I. st. ZŠ je ve shodě s hesly zastoupeno jen velmi okrajově. Shoda byla zjištěna pouze v 5,06 % předmětů. Nutno však konstatovat, že do výzkumného šetření byly zahrnuty předměty všech nabízených modulů. Pokud si student vybere ke studiu jeden konkrétní modul, sníží se celkový počet studovaných předmětů a relevantní četnost se zvedne.

Pokud je pozornost věnována pouze povinným předmětům, jejich celkový počet se snížil na 251. Předmětů s nalezenou shodou s hesly je pouze 51, což činí 20,32 %. Jedná se o vyšší průměr, než je průměr všech předmětů, jenž činí 12,7 %. Pozitivní informací je navýšení procenta u povinných předmětů oproti celkovému průměru.

Za pozornost rovněž stojí nepoměr mezi počtem zastoupených hesel u jednotlivých předmětů. Jak zobrazuje Tabulka 5, drtivá většina předmětů (87,3 %) neobsahuje shodu ani s jedním heslem. Počet shod u jednotlivých předmětů se poté pohybuje ve většině do pěti hesel (8,87 %).

Tabulka 5 – počet shodných hesel u jednoho předmětu

Počet zastoupených hesel u daného předmětu	Absolutní počet	Relevantní počet [%]
>20	1	0,2
15–19	3	0,6
10–14	5	1,01
5–9	10	2,02
1–4	44	8,87
4	5	1,01
3	7	1,41
2	11	2,22
1	21	4,23
0	433	87,3

Ze všech studijních předmětů zahrnutých do výzkumného šetření vybočuje jeden, který má počet 23 nalezených hesel. Tímto předmětem jsou „etické aspekty života v rodině“. Jedná se o předmět řazený mezi povinné ve studijním programu Učitelství pro II. stupeň základních škol – etická výchova. Tento předmět má také nalezená hesla ve všech z 6 kategorií. Studenti se v tomto předmětu, dle sylabu, učí o partnerských vztazích, pohlavně přenosných chorobách, rodičovství, reprodukci, médiích a mnohých dalších.

Z výčtu všech předmětů je nutné ještě zmínit ty, které měly shodu vyšší než 15 hesel, což byly kromě výše zmiňovaného už pouze tři další. Dva z těchto tří předmětů spadají do aprobace Etické výchovy v navazujícím magisterském programu. Oba předměty,

Didaktika Etické výchovy 2 a Didaktika Etické výchovy 3, mají shodně 17 nalezených hesel. Třetí předmět je z navazujícího magisterského programu Učitelství občanské nauky. Jedná se o předmět Etická výchova. Učitelství biologie, ba dokonce ani Učitelství pro I. st. ZŠ, ve svých sylabech, žádný takový předmět nemají.

Předmět z programu Učitelství pro I.st. ZŠ, který má největší shodu se základními hesly, je předmět Sociální psychologie, kdy počet hesel je pouhých 10. Z učitelství pro II. stupeň – biologie je nejvyšší počet již pouhých 8, a to v předmětu Základní fyziologie člověka.

Všechna tato data pochází z veřejně přístupných informací v sylabech jednotlivých předmětů. Realizovaná výuka těchto předmětů se může lišit od oficiálního popisu a taktéž obsah vyučovaných témat ze sylabu závisí na pojetí pedagoga.

3.5 Diskuze

V předcházející kapitole byly shrnuty základní poznatky z uskutečněného výzkumného šetření. Tato data byla holá čísla, ale na zodpovězení stanovených výzkumných otázek je nezbytné je implementovat do kontextu.

V kapitole 3.1. byla stanovena jedna hlavní výzkumná otázka a na ni navazující čtyři vedlejší výzkumné otázky. Na každou z těchto pěti otázek lze již nyní odpovědět na základě realizovaného šetření. V prvním kroku budou zodpovězeny všechny čtyři vedlejší výzkumné otázky a až následně výzkumná otázka hlavní. Prostor bude věnován též výzkumnému cíli a výzkumnému problému.

VVO1: Jaká jsou hlavní témata týkající se sexuální výchovy, která jsou zahrnuta do materiálů MŠMT? Odpovědi na tuto vedlejší výzkumnou otázkou je Schéma 1 a také na něj navazující dílčí Schéma 3 až Schéma 8. Tato schémata zobrazují vybraná klíčová slova z těchto dokumentů. Nejdůležitější je Schéma 1, které ukazuje kategorie slučující více hesel dohromady. Pokud bychom chtěli oba dokumenty, tj. Sexuální výchovu – vybraná témata a Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách, popsat skrze hlavní témata bylo by právě toto schéma odpovědí na VVO1.

Hlavních kategorií klíčových slov je celkem šest. Jsou to reprodukce, vztahy, zdraví, prostředí, vývoj a normy. Každá z těchto kategorií v sobě zahrnuje další oblasti zájmu vzdělávání v sexuální výchově. Jedná se o kategorie napříč oběma dokumenty, kdy

se oba dokumenty navzájem doplňují. Některá klíčová slova vycházela z obou dokumentů, a některá pouze z jednoho, jak ukazují Schéma 3 až Schéma 8. Vzájemné doplňování je ostatně požadované, neboť se jedná o dokumenty, které na sebe navzájem navazují. Dokument „Doporučení“ vyšel necelý rok po dokumentu „Sexuální výchova“ a měl pomoci sexuální výchovu uvést do praxe a být pomocným materiálem pro pedagogy.

Lze tedy odpovědět, že **hlavními tématy týkajícími se sexuální výchovy, která jsou zahrnuta do dokumentů MŠMT jsou reprodukce, vztahy, zdraví, prostředí, vývoj a normy.**

Kategorie Reprodukce seznamuje studenty s anatomickou stavbou lidského těla a pohlavně reprodukční soustavy, s fyziologií těchto orgánů. Popsán je též způsob pohlavního oplodnění a následný průběh gravidity. Neměly by být opomíjeny také způsoby umělého oplodnění či naopak umělé ukončení těhotenství nebo prostředky ochrany před nechtěným otěhotněním.

Kategorie Vztahy popisuje vztahovou rovinu mezi lidmi na různé úrovni, jako jsou cizí lidé, přátelé, partneři nebo manželé. Důležitou součástí jsou pozitivní vazby k sobě samému a také k druhým lidem. Žáci by se měli naučit druhé respektovat, projevovat jim úctu a naučit se mezi sebou komunikovat.

Kategorie Zdraví učí žáky prevenci před pohlavně přenosnými chorobami, ale také o těchto chorobách jako takových, jak vznikají, jaké jsou způsoby nakažení, ale také jak je lze léčit.

Kategorie Prostředí věnuje pozornost vytváření sexuální identity a přístupu k sexualitě v různých prostředích žáka, jako je například škola, rodina nebo média, která zahrnují sociální sítě, pornografii, ale i body image, jež média prezentují jako ideál a standard.

Kategorie Vývoj se zaměřuje na období pubescence a také na vývoj a budování pohlavní identity. V období dospívání může být mladý člověk zmaten tím, co se děje s jeho tělem, a také nemít ujasněnou sexuální orientaci. Právě s těmito problémy by mu měla pomoci sexuální výchova.

Šestá kategorie, Normy, popisuje žákům to, co je v lidské sexualitě obvyklé, jaké jsou anomálie, ale také je seznamuje s oblastí legislativy, aby věděli, že některé sexuální chování je trestné. Pozornost je věnována také sexuálními deviacím a dysfunkcím.

V souhrnu obsahují dokumenty MŠMT vše potřebné, s čím by měl být žák ve škole seznámen z oblasti sexuální výchovy. V souladu s teoretickou částí práce stanovené kategorie pokrývají celou oblast lidské sexuality v míře potřebné pro žáky základních škol. Jediné, v čem lze shledávat nedostatek, je malá pozornost věnovaná oblasti genderu a pohlavní orientace, což není ideální, neboť jak ukazují odborné zdroje, je právě oblast tématem, které do sexuální výchovy stále častěji proniká (Duarte et al., 2022, online). Tuto absenci však lze vysvětlit starším datem vydání daných dokumentů.

VVO2: Jaká jsou hlavní témata týkající se sexuální výchovy, která jsou zahrnuta do sylabů vybraných studijních programů? Dle údajů, které zobrazuje Tabulka 2, kategorií, která se vyskytuje v sylabech zkoumaných předmětů napříč všemi obory, je kategorie Vztahy, která je zastoupena nejčastěji. Mezi konkrétní hesla s největším množstvím výskytů se řadí city/emoce a rodina (obě s 18 výskyty), informovanost (16 výskytů), normy (14 výskytů) a vrstevnická skupina (13 výskytů). V případě, kdy bude zohledněn rozdílný počet jednotlivých hesel v každé kategorii, jak je zobrazeno v Tabulka 3, největší podíl na heslo má kategorie Prostředí, ale kategorie Vztahy nenabývá o mnoho nižších hodnot. Lze tedy říci, že nejčastěji zastoupenými kategoriemi jsou Vztahy a Prostředí. Tomuto odpovídá také fakt, že hesla s největším zastoupením (city/emoce a rodina) spadají právě do těchto dvou kategorií.

Z uskutečněného výzkumného šetření tedy **lze dojít k závěru, že hlavními tématy, jež se žáci v sexuální výchově učí dle sylabů jednotlivých předmětů, je jejich fungování v systému rodiny a učení se o vlastních citech a emocích. Pozornost je též věnována informovanosti mládeže o sexuálních tématech a společenských normách.** Oproti tématům z dokumentů MŠMT se jedná o konkrétnější témata. Není největší pozornost věnována oblastem, které by spadaly do přímé sexuální výchovy (antikoncepce, těhotenství, pohlavně přenosné choroby...), ale spíše tématům, která se sexuální výchovou souvisí a spadají do mezilidských vztahů.

VVO3: Do jaké míry je příprava na výuku sexuální výchovy shodná s dokumenty MŠMT? Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, žádné klíčové slovo z dokumentů MŠMT nezůstalo bez alespoň jedné shody. Všechna hesla se tedy v sylabech jednotlivých předmětů objevila. Jediné heslo, které se objevilo pouze jednou, byla intimní hygiena. Všechna ostatní hesla se objevila opakovaně. Tato informace je pro VVO3

podstatná, neboť lze konstatovat shodu sylabů s dokumenty MŠMT. V otázce míry shodnosti je nutné od sebe oddělovat jednotlivé studijní programy, neboť mezi nimi panuje signifikantní rozdílnost. Je možné říci, že celkově vyšší míru shody mají navazující magisterské programy oproti bakalářským či magisterským. Nejvyšší míru shody (dle Tabulka 4) se zohledněním počtu nabízených předmětů celkem vykazují studijní programy zaměřené na výuku etické výchovy, kdy během pětiletého studia nabízí sylaby dvaceti předmětů, u nichž byla nalezena shoda. Tento počet zastupuje 35,76 % všech předmětů tohoto studijního programu. Nižší zastoupení mají učitelství pro učitelství ZSV/občanské nauky, tj. 21 předmětů celkem, ale zde je vyšší počet všech nabízených předmětů oproti etické výchově, proto je procentuální četnost 19,78 %, což je oproti etické výchově již markantní rozdíl. Třetí skupina studijních programů s nejvyšším zastoupením shodných předmětů jsou programy zaměřené na učitelství biologie. Během bakalářského a navazujícího magisterského programu je nalezena shoda u 9 předmětů, což činí 11,95 % všech předmětů na těchto programech. Oproti předcházejícímu programu s vyšší četností je opět vidět pokles zastoupených předmětů. Nejmenší shodu měl studijní program Učitelství pro I. st. ZŠ. Zde se během pětiletého studia vyskytlo 13 předmětů se shodou, což je více než např. u programů zaměřených na biologii, ale enormní celkový počet předmětů stanovuje shodu pouze v 5,04 %. Zde je však nezbytné poznamenat, že vysoký celkový počet předmětů je posílen zahrnutím všech volitelných modulů, které jsou během studia nabízeny. Pokud by student zvolil pouze jeden modul, počet předmětů by se snížil a tyto hodnoty by se znatelně změnily.

V celkové hodnotě všech předmětů se jedná o shodu v 12,7 % předmětů, což je v absolutní hodnotě 63 předmětů, u nichž bylo nalezeno alespoň jedno klíčové slovo. Bylo by možné tedy říci, že se sexuální výchova uskutečňuje v 12,7 % předmětů, ale tato interpretace by byla nepřesná, neboť není cílem každého předmětu se věnovat sexuální výchově a zároveň ne každý předmět se shodou lze zařadit do sexuální výchovy. Proto pro zodpovězení VVO3 budou užita data z Tabulka 5 a zahrnuty budou pouze předměty s hodnotou alespoň 10 shodných hesel. Původně tato hranice měla být 1/3 všech hesel, což je 11,67 hesla, ale s ohledem na rozdělení Tabulka 4 byla tato hranice upravena tak, aby zahrnula celý jeden stanovený interval. Stanovená kritéria splňuje celkem 8 předmětů z celkových 496 předmětů, což je 1,61 % všech předmětů. **Sylaby předmětů u vybraných studijních programů obsahují všechna klíčová slova z dokumentů MŠMT, ale**

celkový počet předmětů, u kterých lze říct, že se věnují sexuální výchově, je pouze 1.61 % a u pouhých dvou předmětů byla nalezena shoda ve všech kategoriích.

VVO4: Kolik předmětů zahrnuje sexuální výchovu v sylabu vybraných předmětů? Tato vedlejší výzkumná otázka byla již částečně zodpovězena ve VVO3. V první řadě je nutné stanovit, co znamená, že předmět v sylabu obsahuje sexuální výchovu. Předmětů ze všech vybraných studijních programů, které ve svých sylabech mají obsaženo alespoň jedno stanovené klíčové slovo, je celkem 63. Dochází však zde ke shodnému problému, který byl již popsán ve VVO3, kdy nelze říci, že předmět obsahující jedno heslo lze již nazvat sexuální výchovou. Pro udržení kontinuity práce je užito stejné kritérium jako v předchozí vedlejší výzkumné otázce, a to, že za předměty obsahující sexuální výchovu budou považovány předměty se shodou alespoň 10 hesel. Celkem se tedy, s ohledem na Tabulku 5, jedná o 8 předmětů, což je z celkového počtu předmětů (N=496) pouhých 1,61 % předmětů. Lze však v sylabech předmětů nalézt i body, které obsahují přímo sexuální výchovu či její synonyma. Celkem byly nalezeny pouze dva předměty, jejichž sylaby v sobě pojem sexuální výchova nesou. Jeden z těchto předmětů obsahuje shodu v 16 heslech, tudíž nezmění stanovený počet. Druhý předmět však má pouze 5 shod. Pokud bude zahrnut tento předmět do počtu řazených do předmětů sexuální výchovy, výsledný počet bude 9 předmětů, tj. 1,81 % všech předmětů.

Z uvedených dat lze tedy konstatovat, že sexuální výchova je obsažena v sylabech 9 předmětů. Ačkoliv hesla obsahují i další předměty, u předmětů z této devítky je nejvyšší pravděpodobnost celistvé sexuální výchovy.

Tyto čtyři vedlejší výzkumné otázky rozvíjely jednu hlavní výzkumnou otázku: **Do jaké míry jsou studenti učitelství dle sylabů připravováni na výuku sexuální výchovy?** Na tuto otázku nelze odpovědět jednoslovně, ba dokonce ani jedna věta by nebyla dostačující. Je nutný komplexnější pohled.

Zodpovězení VVO4 ukázalo skutečnost, že sexuální výchova je realizovaná pouze v malém počtu studovaných předmětů, přesněji jen v 1,81 % předmětů. Tabulka 4 zobrazuje také fakt, že počet předmětů, u nichž byla nalezena shoda, je velice nevyvážený mezi jednotlivými studijními programy. V případě učitelství biologie a učitelství pro I.st. ZŠ je počet předmětů se shodou opravdu nízký.

Během hledání odpovědi na VVO3 bylo zjištěno, že sylaby jednotlivých předmětů obsahují všechna stanovená klíčová slova, ale nikoliv v každém předmětu. Ba dokonce stanovené kategorie byly kompletně zastoupeny u pouhých dvou předmětů. Je tedy možné nalézt shodu s Dokumenty MŠMT, ale tato shoda není vysoká.

Z výsledků VVO2 vyplynuly jako hlavní kategorie obsahu výuky kategorie věnující se tématům ohledně mezilidských vztahů a prostředí, které žáky formuje. Naproti tomu zbývající kategorie z VVO1, jako jsou kategorie Reprodukce, Normy, Zdraví a Vývoj jsou zastoupeny méně, přesto se ve výuce objevují. Na základě těchto informací, které poskytly zodpovězení vedlejších výzkumných otázek, **lze konstatovat, že studenti učitelství jsou na výuku sexuální výchovy připravováni.** Nelze však zodpovědět, zda míra jejich přípravy je dostatečná. Ze zjištěných dat vyplývá, že nikoliv. Pokud bude užitá definice cílů sexuální výchovy německého pedagoga Uweho Sielerta: *„Cílem sexuální výchovy je popsat rozmanitost forem sexuálních projevů, vytvářet schopnost sexualitu adekvátně vyjadřovat, užívat dostupných podnětů k sexuálnímu utváření osobnosti, pěstovat vztah k hodnotám a normám obecně, poskytovat základní poučení v oblasti sexuality, vést k pochopení všech aspektů sexuality a všech jejích forem, využívat aktuální odborné poznatky.“* (Šulová, 2010, s. 696) ze začátku práce, nelze přípravu označit za dostatečnou.

Pregraduální příprava učitelů na výuku sexuální výchovy není dostatečná a není jí věnován potřebný prostor. Pro přesnější zodpovězení otázky by však bylo nezbytné vyhotovit výzkumné šetření, ba možná přímo výzkum, do něhož by byli zapojeni studující a vyučující v pregraduálním studiu, a ten by umožnil stanovení výsledku v reálu.

Po zodpovězení výzkumných otázek je nutné se vrátit k výzkumnému cíli, jímž bylo **zmapovat přípravu pro výuku sexuální výchovy u vybraných učitelských oborů.** Tento stanovený cíl je možné považovat **za splněný.** Pregraduální příprava pro výuku sexuální výchovy byla zkoumána analýzou textů, kdy byly do výzkumného šetření zahrnuty dokumenty MŠMT a sylaby předmětů vybraných učitelských programů na Univerzitě Hradec Králové. Sylaby všech předmětů byly zanalyzovány a vyhodnoceny. Příprava byla skutečně zmapována. A jak bylo nastíněno u HVO, otevírá se zde možnost pro budoucí výzkumný záměr, který bude pracovat s aktéry vzdělávacího procesu.

Co se týká řešení výzkumného problému, je zodpovězení složitější. Výzkumný problém řešil, **do jaké míry obsahují sylaby vybraných studijních předmětů**

problematiku sexuální výchovy ve vztahu s materiály MŠMT. Dle závěrů, ke kterým se došlo jednak celým výzkumným šetřením, ale především ve VVO3, byla shoda mezi sylaby předmětů u vybraných studijních programů a dokumenty MŠMT nízká. Shoda byla nalezena u pouhých 12,7 % všech předmětů, ale **předmětů, u nichž lze hodnotit, že obsahují sexuální výchovu, je pouze 1,81 %.** Tato data by bylo možné za zodpovězení výzkumného problému považovat, ale je zde ještě míra dostatečnosti, kdy by bylo potřeba vyhodnotit, zda pregraduální příprava učitelů sexuální výchovy je v této míře dostatečná, což by bylo na samostatný výzkum. Dle poznatků v prvních třech kapitolách práce se lze klonit spíše k názoru, že tato míra dostatečná není, čemuž nasvědčují závěry k článku: Proč, kdy a jak sexuální výchovu ve škole? (Halama, 2020).

Z realizovaného výzkumného šetření vyplynulo, že z celkového počtu 496 předmětů se sexuální výchovou zabývá pouhých 9 předmětů. Ale skutečně se jí zabývají? Tato skutečnost vyplývá z vysoké shody s klíčovými hesly, avšak pro hlubší pochopení je nezbytné tyto předměty více přiblížit.

Etické aspekty života v rodině

Učitelství etické výchovy, 5. ročník, povinný předmět

V tomto předmětu se žáci věnují především tématu rodiny. Tuto oblast zkoumají z mnoha různých úhlů. Jsou zde popsány funkce rodiny a preventivní kroky před selháním těchto funkcí. Taktéž je zde prostor věnován partnerskému soužití. Partnerské soužití v dnešní době již není pouze manželství, ale jsou zde různé modely partnerství s individuálními klady i zápory. Partnerství může být ohroženo různými riziky, jako jsou pohlavně přenosné nemoci, prostituce či rozvody. Kromě faktických dat studenti během tohoto předmětu zkoumají postoje mladých lidí k partnerství, rodičovství, těhotenství či rodinným rolím. (UHK, 2024a, online). Tento předmět je také jeden ze dvou, kde jsou zastoupeny všechny kategorie. Bylo by možné tento předmět označit spíše za rodinnou výchovu, ale dle kritérií, která byla zmíněna v kapitole 2.1, i oblast rodinné a partnerské výchovy spadá do sexuální výchovy.

Didaktika etické výchovy 2

Učitelství etické výchovy, 4. ročník, povinný předmět

Jedná se o předmět, jenž zkoumá různé oblasti lidského světa. Pozornost je věnována názorům, postojům a zkušenostem, které studenti mají. Ostatně postoje a hodnoty jsou jedním ze samostatných témat. Hodnoty se promítají také do ekonomické oblasti, což může zahrnovat i rodinný rozpočet. V předmětu se studenti zaobírají též oblastí náboženství. Jak popisovala kapitola 1.1, náboženství ovlivňovalo sexuální výchovu výrazně během celé lidské historie. Kromě témat z rodinné výchovy, jako jsou témata rodičovství a manželství, je zde prostor pro mezilidské vztahy v podobě přátelství. K základní sexuální výchově se obrací témata, jako je sexualita, antikoncepce, pohlavně přenosné choroby, Sexting (UHK, 2024b). Ze stanovených kategorií zde není zastoupena pouze kategorie Vývoj. Přesto se jedná o předmět, který po obsahové stránce obsahuje témata pro sexuální výchovu klíčová.

Didaktika etické výchovy 3

Učitelství etické výchovy, 4. ročník, povinný předmět

Předmět přímo navazuje na výše zmíněnou didaktiku Etické výchovy 2. Oba předměty mají shodný obsah uvedený v sylabu (UHK, 2024c), proto není potřeba jej znovu charakterizovat. Lze oprávněně předpokládat, že témata probraná v předmětu Didaktika etické výchovy 2 se v tomto předmětu rozvíjí podrobněji.

Etická výchova

Učitelství občanské nauky, 4. ročník, povinně volitelný předmět

Povinně volitelný předmět, který si mohou zvolit studenti učitelství občanské nauky, zahrnuje pět ze šesti kategorií. Jediná oblast, která v tomto předmětu nemá své zastoupení, je kategorie Reprodukce. V předmětu se objevuje nejvíce témat týkajících se mezilidských vztahů. Studenti se učí pozitivnímu hodnocení druhých a práci s emocemi a také o nich mluvit. Téma komunikace je zde hojně zastoupeno. Studenti se dále vzdělávají v otázce mravnosti a ctnosti. Je zde zastoupeno také téma rodiny. Významným bodem sylabu zde je **výchova k sexuálnímu zdraví**. Jedná se o jeden ze dvou předmětů, který v sobě výslovně obsahuje sexuální výchovu (UHK, 2024d). Pokud bude vzato v úvahu, co by měla sexuální výchova obsahovat dle začátku této práce, jedná se o předmět, jenž oblast sexuální výchovy pokrývá v celém rozsahu až na téma reprodukce. Bez podrobnějších dat nelze zhodnotit, zda téma výchova k sexuálnímu zdraví zahrnuje i tuto oblast.

Soudobé etické diskutované problémy

Učitelství společenských věd, 2. ročník, povinně volitelný předmět

Studenti se v tomto předmětu věnují tématům společensky diskutovaným, až kontroverzním. Z těch, co se vztahují k sexuální výchově, lze zmínit téma interrupce, umělé inteligence v problematice tzv. „sexbotů“ či homosexuality. Celkově otázce homosexuality je zde věnována značná pozornost, kdy se studenti zabývají nejen manželstvím stejnopohlavních osob, ale také otázkou adopce dětí těmito páry (UHK, 2024e). Značně obsáhlou kapitolou může být téma interrupce, kdy se studenti nemusí zabývat pouze umělým ukončením těhotenství, ale při diskusi pravděpodobně dojde též na téma antikoncepce či problematiku znásilnění.

Etika 2

Učitelství občanské nauky, 5. ročník, povinně volitelný předmět

Sylabus předmětu je téměř shodný s předmětem Soudobé etické diskutované problémy, liší se pouze v přidání několika témat. Mezi přidaná témata, jež spadají do oblasti sexuální výchovy, patří problematika prostituce a pornografie (UHK, 2024f). Jedná se o první vybraný předmět, který obsahuje téma prostituce i problematiku pornografie. Zvláště téma pornografie je zásadní, neboť jak bylo ukázáno v kapitole 2.6, je toto téma nezbytnou součástí sexuální výchovy v oblasti prevence.

Prevence rizikového chování dětí a mládeže

Učitelství etické výchovy, 1. ročník, povinný předmět

Je to jeden z obtížněji uchopitelných předmětů, co se týká zpracování pro výzkumné šetření. Jedná se o předmět, který stojí primárně na tématu prevence, ale neobsahuje příliš mnoho výslovných bodů ze sexuální výchovy, což ale neznamená, že by ji neobsahoval vůbec. Kromě tématu sexuálního zneužívání patří do tohoto předmětu také rizikové chování, do čehož spadá též rizikové sexuální chování, promiskuita, přenos

pohlavních chorob nebo nechtěné těhotenství. Taktéž je zde kladen důraz na informovanost žáků a popsání společenských norem a odchylek (UHK, 2024g).

Prosociální výchova

Učitelství etické výchovy, 2. ročník, povinný předmět

Tento předmět se opět více zabývá mezilidskými vztahy než čistými fakty a informacemi. Studenti se během výuky učí o přátelských, ale i partnerských vztazích. Partnerské vztahy jsou zde rozebrány mnohem podrobněji, než tomu bylo u výše uvedených příkladů. Je zde zkoumána otázka výběru partnera, přerod v manželství, obtížné situace a krize v manželství, jakou je například rozvod. Během předmětu je věnována pozornost též mezilidským konfliktům a jejich řešení (UHK, 2024h). Předmět studentům poskytuje dobrý základ pro výuku žáků na téma vztahy, kdy do oblasti rodiny je možné zakomponovat vztahy mezi partnery v milostné rovině. Řešení konfliktních situací a téma ochrany zdraví zase pomůžou žákům v budoucnu budovat vzájemný zdravý respekt se sexuálním partnerem.

Nebojte se občanky

Učitelství společenských věd, 2. ročník, povinně volitelný předmět

Jedná se o druhý předmět, který ve svém sylabu výslovně uvádí sexuální výchovu. Proto, i přes shodu pouhých 5 hesel, byl zařazen na tento seznam vybraných předmětů a je řazen mezi předměty obsahující sexuální výchovu. Téma, které se výslovně zabývá sexuální výchovou, je zde pojmenováno jako „otázky sexuální výchovy při výuce VO“. Kromě tohoto tématu zde mají zastoupení především témata z oblasti médií, která se snaží předcházet negativním dopadům sociálních sítí či iluze virtuálního světa. Je zde také téma ojedinělé ve všech zkoumaných předmětech, a to téma sexuální sociální sítě OnlyFans a práce s trans-dítětem ve třídě (UHK, 2024i). V souvislosti se sexuální výchovou nezbývá než konstatovat, že by tento předmět měl být řazen mezi předměty povinné, a nikoliv povinně volitelné.

Zde byl výběr devíti předmětů, které lze označit za předměty, v nichž je budoucí učitel připravován na výuku sexuální výchovy. Nelze si nevšimnout jistého nesouladu mezi jednotlivými předměty a vybranými studijními programy. Ve výčtu předmětů **se zde neobjevil jediný předmět z programu Učitelství pro I. stupeň ZŠ ani z Učitelství**

biologie. Naproti tomu **Učitelství etické výchovy** zde bylo zastoupeno **5x** a **Učitelství ZSV/občanské nauky** **4x**. Jedná se o fakt, který stojí za pozornost. Pokud bychom věnovali pozornost tématům ze sexuální výchovy u jednotlivých studijních programů, bylo by je možné znázornit jako Schéma 2. Toto schéma ukazuje přehled vybraných studijních programů a u každého nejhojněji zastoupenou kategorii (tlusté ohraničení) a nejméně zastoupenou kategorii (přerušované ohraničení). V případě shody jsou uvedeny všechny kategorie se stejnou hodnotou. Jedná se o přepočtený celkový počet shod ku počtu hesel v jednotlivých kategoriích.

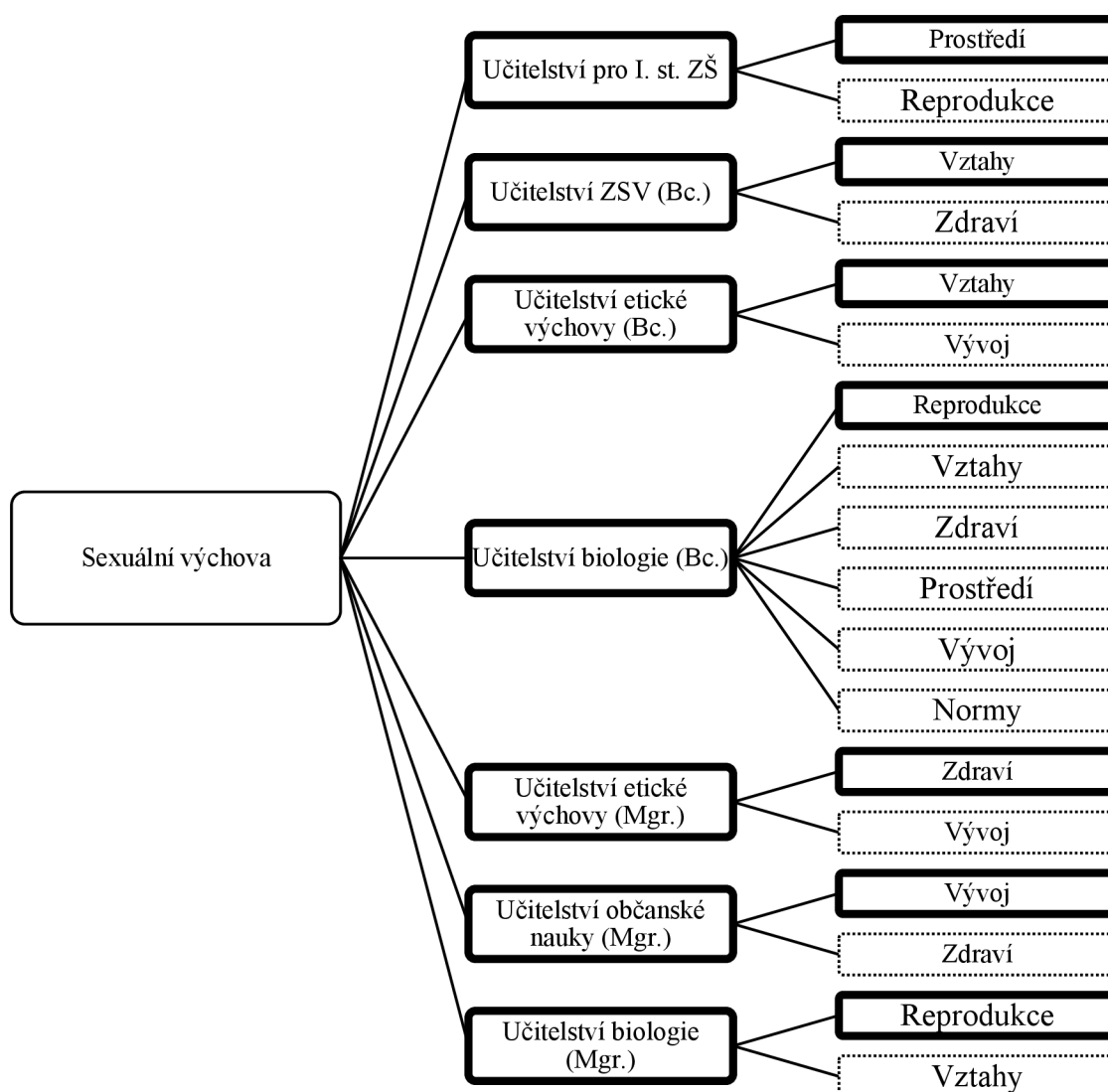

Schéma 2: Hlavní témata sexuální výchovy u vybraných studijních programů

Ze získaných výsledků vyplývá, že nejlepším studijním programem pro výuku sexuální výchovy je Učitelství etické výchovy. Tento program během pregraduálního studia

připravuje studenty na všechny kategorie s nejrozmanitějšími tématy. Také obsahuje témata sexuální výchovy v největším počtu jednotlivých předmětů. Důležité je též to, že ve svých předmětech obsahuje pojmy jako sexualita či sexuální výchova.

Druhý obor, který lze vyhodnotit tak, že připravuje studenty na učitelství sexuální výchovy je Učitelství základů společenských věd/občanské nauky. Je v mnohém podobný Etické výchově, kdy obsahuje i předmět etická výchova. Témata sexuální výchovy jsou zde otevírána méně často, přesto se zde vyskytují.

Největším zkoumaným studijním oborem je Učitelství pro I. st. ZŠ. Tento program je oproti Etické výchově a Společenským vědám již notně skromný, co se týká témat sexuální výchovy. Jedná se především o okrajová témata, mnohdy spadající více pod rodinnou výchovu než přímo pod sexuální. Předměty, které se zde sexuální výchovou zabývají (včetně těch okrajových), se inkriminovaného tématu dotýkají jen povrchně a neotevírají toto téma do hloubky. Důvodem, proč tento studijní program není hodnocen hůře, je množství volitelných modulů, který obsahuje enormní množství dalších předmětů, jež však plní jen někteří žáci. Pokud by byly tyto volitelné moduly opomenuty, výsledné hodnoty by se měnily.

Studijní program Učitelství biologie je poměrně jednostranně zaměřen, a to na kategorii Reprodukce. V bakalářském studiu to je dokonce jediné zastoupené téma ze sexuální výchovy, a to ještě okrajově. V navazujícím magisterském studiu se již objevují i další témata, jako je např. zdraví, nejčastěji v souvislosti s pohlavně přenosnými nemocemi. Dle sylabů těchto studijních programů by byli schopni učitelé biologie vést hodinu sexuální výchovy v oblasti anatomicko-fyziologických faktů, ale nemají dostatečnou pregraduální výchovu pro oblast mezilidských vztahů.

Závěr

Tato práce se zabývala pregraduální přípravou učitelů pro výuku sexuální výchovy na základních školách. Jedná se o téma, které není příliš prozkoumané. Během tvorby práce se autorovi nepodařilo nalézt aktuální obdobnou studii, jež by se obdobným tématem zabývala.

Celá práce je sestavena celkem ze tří kapitol, kdy první dvě se věnují teoretickému ukotvení práce a poslední kapitola popisuje provedené výzkumné šetření. První část práce popisuje, co to vlastně je sexuální výchova a jaké si klade cíle. Z odborných zdrojů vyplynulo, že sexuální výchova má různé modely realizace. Zahrnut je též exkurz do historie sexuální výchovy a různé přístupy k ní. Jedna podkapitola zkoumá dokumenty vydané ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, které jsou stěžejní pro pozdější empirickou část.

Druhá kapitola klade větší důraz na sexuální výchovu ve školách, ale není to jediné prostředí, kterému by byla věnována pozornost. Sexuální výchova se prolíná napříč všemi prostředími. Škola by měla být hlavním zdrojem informací o sexualitě, odkud se budou žáci dozvídat relevantní informace. Sexuální osvěta by měla být provázána s rodinou žáka a škola by měla obsah sexuální výchovy stanovovat po konzultaci s rodinou. Nezanedbatelnou část vlivu na žáky mají v otázkách lidské sexuality média. Internetové magazíny, filmy a pornografie, to vše ovlivňuje žáky a v případě nedostatečné sexuální výchovy z relevantních zdrojů, jako jsou škola a rodina, se stávají právě tato média primárními zdroji znalostí žáků. V této kapitole je též popsáno, proč tato situace není žádoucí. Kromě obecných informací o sexuální výchově kapitola popisuje zásady, které by měla škola, potažmo pedagog při realizaci sexuální výchovy dodržovat.

Poslední část práce je věnována výzkumnému šetření, které bylo provedeno. Toto šetření si kladlo za cíl zmapovat pregraduální přípravu na výuku sexuální výchovy. Tento cíl byl splněn, když byl obsah sylabů jednotlivých předmětů porovnán s klíčovými hesly z dokumentů vydanými MŠMT. Do výzkumného šetření bylo zahrnuto celkem sedm studijních programů učitelství pro základní školy. Z těchto oborů byla analyzovány sylaby všech předmětů bez ohledu na to, zda se jednalo o předmět povinný, nebo povinně volitelný. Výsledný počet předmětů byl 496. Shodu s alespoň jedním z 35 klíčových slov dokumentů MŠMT vykazalo 63 předmětů. Celkový počet shod se stanovenými hesly činil 282, kdy největší shodu vykázal předmět obsahující 23 hesel. Dle kritérií, která byla

popsána v příslušné kapitole, bylo zjištěno, že předmětů, které by bylo možné označit za přípravu sexuální výchovy, bylo pouhých 9. Počáteční očekávání před realizací výzkumného šetření sice očekávalo malé zastoupení tematických předmětů, ale přesto hodnota 1,81 % předmětů věnujících se sexuální výchově byla překvapující. Překvapující byla také skutečnost, že žádný předmět, jenž byl do výzkumného šetření zahrnut, se nevěnuje primárně sexuální výchově. Zarážející je taktéž fakt, jak málo mají zastoupených předmětů s alespoň jednou shodou předměty programů učitelství pro I. st. ZŠ (13 předmětů) a učitelství biologie (9 předmětů).

Práce může být v budoucnu využita studenty učitelství jako analýza silných a slabých oblastí přípravy pro výuku sexuální výchovy, kdy odhaluje silné a slabé stránky pregraduální přípravy. Pro celkové hodnocení pregraduální přípravy studentů na výuku sexuální výchovy by bylo ovšem nezbytné realizovat výzkum, který bude zahrnovat respondenty z řad univerzitních lektorů, studentů učitelství, jejich žáků a rodiče dotyčných žáků. Tato práce může posloužit jako první krok k hlubšímu zkoumání.

Seznam zdrojů

Elektronické zdroje

AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION. Sexuality. In: APA Dictionary of Psychology [online]. Washington, 2023 [cit. 2023-08-08]. Available from: <https://dictionary.apa.org/sexuality>.

AVSP. *Náplň práce sociálního pedagoga v základní škole* [online]. Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice, 2020. 7 s. [cit. 2024-03-30]. Dostupné z: https://asocp.cz/wp-content/uploads/2023/08/tento_dokument_asociace_vytvorila_k_naplni_socialniho_pedagoga_na_zs.pdf.

BEAUMONT, Karolina. *Policies for Sexuality Education in the European Union* [online]. Brussels: European Parliament, 2013. 52 s. [cit. 2024-01-16]. Available from: <https://op.europa.eu/cs/publication-detail/-/publication/17522867-38aa-4ec5-b5b4-711d96f7b900>.

Comprehensive sexuality education: For healthy, informed and empowered learners. *UNESCO* [online]. 2023 [cit. 2024-01-16]. Available from: <https://www.unesco.org/en/health-education/cse>.

CONWAY, Lawrence. Aboriginal erotic rock art proves that – even 28,000 years ago – men had ONE thing on their minds. In: *Dailymail* [online]. Associated Newspapers Ltd, 2012 [cit. 2024-01-05]. Available from: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-2161118/Aboriginal-erotic-rock-art-proves--28-000-years-ago--men-ONE-thing-minds.html>.

DUARTE, Tamires Costa et al. Sexual health education. *Health and Society* [online]. 2022, vol. 2, no. 03, pp. 121-135 [cit. 2024-03-17]. Available from: <https://www.periodicojs.com.br/index.php/hs/article/view/1019>.

HROMKOVÁ, Dominika a ŠIMKOVÁ, Alžběta. Porno není učebnice! Školství reformuje výuku o sexu, první učitelé už tak učí [online]. *iDnes.cz*, 2023 [cit. 2024-01-18]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/sexualni-vychova-deti-zakladni-skoly-sex-nasili.A231213_085644_domaci_mgn.

JANIŠ, Kamil. Aktuálnost realizace sexuální výchovy. In: MITLÖHNER, Miroslav, ed. *28. Celostátní kongres k sexuální výchově v české republice*. Praha: Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, z. s, 2020, s. 37–42. ISBN 978-80-907936-0-6.

KAMANOVÁ, Lenka. Sexuální výchova v rodině: co víme z výzkumných studií. *Studia-paedagogica* [online]. Brno: Ústav pedagogických věd FF MU, 2014, roč. 19, č. 3, s. 29–46 [cit. 2024-01-15]. Dostupné z: <https://journals.phil.muni.cz/studia-paedagogica/article/view/18956/15012>.

Láska a sex. *Jen pro ženy.cz* [online]. iDnes.cz, 2024 [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/jenprozeny/laska-sex>.

LINGEA S.R.O.. slovník českých synonym: sex. Nechybujte.cz [online]. Brno: Lingea, 2023 [cit. 2023-08-04]. Dostupné z: <https://www.nechybujte.cz/slovník-ceskych-synonym/sex?>.

MACHURA, Jan a PÍSECKÝ, Václav. Sexualita a média – Bezpečný internet. In: FIFKOVÁ, Hanka et al. *Sexuální výchova – Vybraná témata* [online]. Praha: MŠMT, 2009. 70 s. [cit. 2024-01-13]. Dostupné z: <https://www.pedagogicke.info/2011/09/e-kniha-provas-sexualni-vychova.html>.

MŠMT. *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách* [online]. Praha: MŠMT, 2010. 33 s. [cit. 2023-08-23]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/doporučení-msmt-k-realizaci-sexualni-vychovy-v-zakladnich>.

MŠMT. Sexuální výchova – vybraná témata [online]. Praha: MŠMT, 2009. 70 s. [cit. 2024-03-16]. Dostupné z: <https://drive.google.com/file/d/1BtBGd83S62BtmBE54fMldds51TNWbGvg/view>.

Na záchodcích. *ČT edu* [online]. Praha: Česká televize, 2024 [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <https://edu.ceskatelevize.cz/porad/na-zachodcich>.

Planned Parenthood. What Are the Goals of Sex Education?. In: Planned Parenthood [online]. Washington DC, 2024a [cit. 2024-01-06]. Available from: <https://www.plannedparenthood.org/learn/for-educators/what-are-goals-sex-education-youth>.

Planned Parenthood. Sexual Orientation. In: Planned Parenthood [online]. Washington DC, 2024b [cit. 2024-04-01]. Available from: <https://www.plannedparenthood.org/learn/sexual-orientation/sexual-orientation>.

PODRACKÝ, Vlastimil. Manželství homosexuálů opět na stole. In: Akce D.O.S.T. [online]. 2018 [cit. 2024-01-20]. Dostupné z: <http://www.akce-dost.cz/2018/07/15/vlastimil-podracky-manzelstvi-homosexualu-opet-na-stole/>.

Poradna. *Alik.cz* [online]. 2024 [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <https://www.alik.cz/p/zdravotni>.

SEJBALOVÁ, Petra. Rozstřel: Sexuoložka: Šestileté děti sledující porno nás v průzkumu překvapily. In: iDnes [online]. 10. 12. 2020 [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: https://tv.idnes.cz/rozstrel/rozstrel-petra-sejbalova-cely-zaznam.V201201_160709_idnestv_krr.

Sociální pedagogika. *Univerzita Hradec Králové* [online]. Hradec Králové: Studijní programy, 2024 [cit. 2024-03-29]. Dostupné z: <https://www.uhk.cz/cs/pedagogicka-fakulta/prijimaci-zkousky/studijni-programy/socialni-pedagogika-4>.

SOLLY, Meilan. Why Was Erotic Art So Popular in Ancient Pompeii?. In: *Smithsonian magazine* [online]. 2022 [cit. 2024-01-05]. Available from: <https://www.smithsonian-mag.com/smart-news/why-was-erotic-art-so-popular-in-ancient-pompeii-180979988/>.

STÁTNÍ ZDRAVOTNÍ ÚSTAV. Reprodukční zdraví a plánované rodičovství. In: MINISTERSTVO ZDRAVOSTNICTVÍ. Národní zdravotnický informační portál [online]. Praha: Ministerstvo zdravotnictví, 2023 [cit. 2023-08-16]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/138-reprodukni-zdravi-a-planovane-rodicovstvi>.

UHK. Etické aspekty života v rodině In: *Portál IS/STAG* [online]. 2024a [cit. 2024-03-31]. Dostupné z: https://stag.uhk.cz/portal/studium/prohlizeni.html?pc_pagenavigationa-lstate=AAAAAQAGMjI4NjMyEwEAAAA-BAAhzdGF0ZUtleQAAAAEAFc05MjIzMzcyMDM2ODU0Nzc0MzA4AAAAAA**#prohlizeniSearchResult.

UHK. Didaktika etické výchovy 2 In: Portál IS/STAG [online]. 2024b [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://stag.uhk.cz/portal/studium/prohlizeni.html?pc_pagenavigational-state=AAAAAQAGMjI4NjMyEwEAAAA-BAAhzdGF0ZUtleQAAAAEAFc05MjIzMzcyMDM2ODU0Nzc1NDEzA-AAAAA**#prohlizeniSearchResult.

UHK. Didaktika etické výchovy 3 In: Portál IS/STAG [online]. 2024c [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://stag.uhk.cz/portal/studium/prohlizeni.html?pc_pagenavigational-state=AAAAAQAGMjI4NjMyEwEAAAA-BAAhzdGF0ZUtleQAAAAEAFc05MjIzMzcyMDM2ODU0Nzc1NDEyAAAAA**#prohlizeniSearchResult.

UHK. Etická výchova In: Portál IS/STAG [online]. 2024d [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://stag.uhk.cz/portal/studium/prohlizeni.html?pc_pagenavigational-state=AAAAAQAGMjI4NjMyEwEAAAA-BAAhzdGF0ZUtleQAAAAEAFc05MjIzMzcyMDM2ODU0NzcyMTYzA-AAAAA**#prohlizeniDetail.

UHK. Soudobé etické diskutované problémy In: Portál IS/STAG [online]. 2024e [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://stag.uhk.cz/portal/studium/prohlizeni.html?pc_pagenavigationalstate=AAAAAQAGMjI4NjMyEwEAAAA-BAAhzdGF0ZUtleQAAAAEAFc05MjIzMzcyMDM2ODU0NzcxOTU0AAAAA**#prohlizeniDetail.

UHK. Etika 2 In: Portál IS/STAG [online]. 2024f [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://stag.uhk.cz/portal/studium/prohlizeni.html?pc_pagenavigational-state=AAAAAQAGMjI4NjMyEwEAAAA-BAAhzdGF0ZUtleQAAAAEAFc05MjIzMzcyMDM2ODU0NzcxOTQ5AAAAA**#prohlizeniSearchResult.

UHK. Prevence rizikového chování dětí a mládeže In: Portál IS/STAG [online]. 2024g [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://stag.uhk.cz/portal/studium/prohlizeni.html?pc_pagenavigationalstate=AAAAAQAGMjI4NjMyEwEAAAA-BAAhzdGF0ZUtleQAAAAEAFc05MjIzMzcyMDM2ODU0NzcxODU1AAAAA**#prohlizeniDetail.

UHK. Prosociální výchova In: Portál IS/STAG [online]. 2024h [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://stag.uhk.cz/portal/studium/prohlizeni.html?pc_pagenavigational-state=AAAAAQAGMjI4NjMyEwEAAAA-BAAhzdGF0ZUtleQAAAAEAFc05MjIzMzcyMDM2ODU0NzcxODQ4AAAAA**#prohlizeniDetail.

UHK. Nebojte se občanky In: Portál IS/STAG [online]. 2024i¹[cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://stag.uhk.cz/portal/studium/prohlizeni.html?pc_pagenavigational-state=AAAAAQAGMjI4NjMyEwEAAAA-BAAhzdGF0ZUtleQAAAAEAFc05MjIzMzcyMDM2ODU0NzcxODE-xAAAAA**#prohlizeniDetail.

VIZINA, Petr. Pohlaví jsou dvě, genderově neutrální výchova je nesmysl, věří sexuoložka Fifková. In: *iROZHLAS* [online]. Praha, 2021 [cit. 2024-04-01]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/lgbt-gender-sexuolog-hana-fikova-mensiny-prava-mensin-mensiny-genderove-tema_2106200010_elev

Vztahy. *Proženy.cz* [online]. Seznam.cz, 2024 [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <https://www.prozeny.cz/sekce/sex-a-vztahy-vse-o-sexu-36>.

WHO. Comprehensive sexuality education. In: *WHO* [online]. Geneva, 2023 [cit. 2024-01-06]. Available from: <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/comprehensive-sexuality-education>.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Zákony pro lidi* [online]. ©AION CS, s. r. o. 2010–2024 [cit. 2024-01-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>.

¹ Z důvodu přehlednosti je vynecháno písmeno „ch“. Po zdroji „2024h“, následuje zdroj s označením „2024i“.

Tištěné zdroje

- ALLENDER, Dan. *Léčba zraněného srdce: Bolest ze sexuálního zneužití a naděje na proměnu*. Praha: Triton, 2018, 281 s. ISBN 978-80-7553-518-4.
- ANCHELL, Melvin. *Důvody, proč neučit sexuální výchovu*. Praha: Hnutí pro život, 2010, 93 s. ISBN 978-80-904144-1-9.
- ANTL, Miroslav a ŠPRÁCHALOVÁ, Lucie. Pornografie. In: BĚLÍK, Václav et al. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada Publishing, 2017, s. 65–66. ISBN 978-80-271-0599-1.
- BERNE, Eric. *Sex v lidském milování*. Praha: Portál, 2017, 248 s. ISBN 978-80-262-1089-4.
- BUDINSKÝ, Václav a ZVĚŘINA, Jaroslav. *Vše o sexu: Sexuologie a sexuální praxe pro každého*. Praha: Ikar, 2004, 336 s. ISBN 80-249-0460-8.
- DRÁPAL, Dan. *Vztahy, sex, rodiny: velký rozvrat a cesta k obnově*. Praha: Návrat domů, 2013, 266 s. ISBN 978-80-7255-304-4.
- DRTINA, Jiří. *Postoje mladých lidí k pornografii*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2022. 74 s. Bakalářská práce.
- DU PONTAVICE, Clementine a HATEM-GANTZER, Ghada. *Sex a láska ve skutečném životě*. Praha: Vašut, 2021, 125 s. ISBN 978-80-7541-271-3.
- FAFEJTA, Martin. *Sexualita a sexuální identita: Sociální povaha přirozenosti*. Praha: Portál, 2016, 240 s. ISBN 978-80-262-1030-6.
- FIFKOVÁ, Hana. Poruchy pohlavní identity. In: WEISS, Petr et al. *Sexuologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 439-468. ISBN: 978-80-247-2492-8.
- GULOVÁ, Lenka a ŠÍP, Radim. Výzkumné metody v pedagogické praxi. Praha: Grada Publishing, 2013, 245 s. ISBN 978-80-247-4368-4.
- HÁJEK, Martin. *Čtenář a stroj: Vybrané metody sociálně vědní analýzy textů*. Praha: SLON, 2014. 226 s. ISBN 978-80-7419-161-9.
- HALAMA, Petr. Proč, kdy a jak sexuální výchovu ve škole? In: MITLÖHNER, Miroslav a PROUZOVÁ, Zuzana eds. 28. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice. Hradec Králové: Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2020, s. 18–20. ISBN 978-80-907936-0-6.
- HAMPLOVÁ, Ludmila. *Veřejné zdravotnictví a výchova ke zdraví: pro střední zdravotnické školy*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2020, 144 s. ISBN 978-80-247-5562-5.

- CHLADIMA, Martin. *Dějiny erotiky a sexuality v náboženství*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009, 315 s. ISBN 978-80-7041-682-2.
- JANIŠ, Kamil. *Sexuální výchova: příspěvek k teorii a praxi*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, 155 s. ISBN 80-7041-377-8.
- JANIŠ, Kamil. Sexuální výchova – úvod do problematiky. In: JANIŠ, Kamil a MARKOVÁ, Dagmar. *Příspěvek k základům sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 5–51. ISBN 978-80-7041-621-1.
- JANIŠ, Kamil. Historie cílené pohlavní výchovy na našem území. In: WEISS, Petr et al. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Praha: Maxdorf. 2011, s. 378–385. ISBN 978-80-7345-238-4.
- JANIŠ, Kamil a LOUDOVÁ, Irena. *Vybraná témata z teorie výchovy: studijní opora*. 2. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012, 162 s. ISBN 978-80-7435-222-5.
- JARKOVSKÁ, Lucie: Lidská sexualita – nebezpečná ideologie? Analýza argumentů odpůrců sexuální výchovy v českých školách. ŠTĚRBOVÁ, Dana et al. *Sexuální výchova – multidisciplinární přístup*. Ostrava: Kovář Petr – CAT Publishing, 2012, s. 146–152. ISBN 978-80-904290-5-5.
- KANÁK, Jan a STRETTI, Sylvie. Jak s dětmi mluvit o sexualitě. In: KNIHA, Michal et al. *Děti a jejich sexualita: Rádce pro rodiče a pedagogy*. Brno: CPress, 2014, s. 163–200. ISBN 978-80-264-0290-9.
- KNIHA, Michal. Sexualita a její tabu. In: DRÁBEK, Tomáš, KANÁK, Jan, STRETTI, Sylvie et al. *Děti a jejich sexualita: rádce pro rodiče a pedagogy*. Praha: Albatros, 2014, s. 14–34. ISBN 978-80-264-0290-9.
- KOLIBA, Peter et al. *Sexuální výchova: pro studenty porodní asistence a ošetřovatelství*. Praha: Grada Publishing, 2019, 184 s. ISBN 978-80-271-2039-0.
- KOLIBA, Peter. Sexuální výchova včera a dnes. In: KOLIBA, Peter et al. *Sexuální výchova: pro studenty porodní asistence a ošetřovatelství*. Praha: Grada Publishing, 2019, s. 14–17. ISBN 978-80-271-2039-0.
- KRATOCHVÍL, Stanislav. Sexuální dysfunkce. 3. aktualiz. a dop. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, 304 s. ISBN 978-80-247-2476-8.
- KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, 211 s. ISBN 978-80-7435-575-2.
- KRIŠOVÁ, Dagmar a POLÁČKOVÁ, Marcela. *Děti to chtěj vědět taky: O respektujících vztazích a sexuálním zdraví*. 3. vydání. Praha: Konsent, 2023, 227 s. ISBN 978-80-11-02675-2.

- LISTEROVÁ, Kate. *Podivuhodná historie sexu*. Praha: Paseka, s.r.o., 2022, 464 s. ISBN 978-80-7637-287-0.
- NĚMEC, Martin. Sexuální výchova na školách. In: KOLIBA, Peter et al. *Sexuální výchova: pro studenty porodní asistence a ošetrovatelství*. Praha: Grada Publishing, 2019, s. 62–66. ISBN 978-80-271-2039-0.
- PROCHÁZKA, Ivo. Část I: O SEXUALITĚ – OBECNĚ. In: RAŠKOVÁ, Miluše, ŠTĚRBOVÁ, Dana et al. *Specifika komunikace ve vztahu k sexualitě I: Pomáhající profese ve vztahu k sexualitě, včetně osob s mentálním postižením*. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 9–87. ISBN 978-80-244-5025-4.
- PROCHÁZKA, Ivo. Pohlavní identita. In: FIALA, Luděk a ZVĚŘINA, Jaroslav eds. *Moderní postupy v sexuologii*. Praha: Mladá fronta, a.s., 2019, 215 s. ISBN 978-80-204-5513-0.
- RAŠKOVÁ, Miluše. Část čtvrtá: pedagogika a sexuální výchova. In: ŠTĚRBOVÁ, Dana et al. *Sexuální výchova – multidisciplinární přístup*. Ostrava: Kovář Petr – CAT Publishing, 2012, s. 111–152. ISBN 978-80-904290-5-5.
- RAŠKOVÁ, Miluše a ŠTĚRBOVÁ, Dana. *Specifika komunikace ve vztahu k sexualitě II: pomáhající profese ve vztahu k sexualitě, včetně osob s mentálním postižením – z empirického výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. 107 s. ISBN 978-80-244-4994-4.
- ROBERT, Jocelyne. *Nenech si to libit!: Ochrana dítěte před sexuálním zneužitím*. Praha: Portál. 2013, 96 s. ISBN 978-80-262-0340-7.
- SPIPKOVÁ, Jana. Psychosexuální vývoj. In: WEISS, Petr et al. *Sexuologie*. Praha: Grada Publishing. 2010, s. 93–106. ISBN 978-80-247-2492-8.
- ŠILEROVÁ, Lenka. Rodina a sexuální výchova. ŠTĚRBOVÁ, Dana et al. *Sexuální výchova – multidisciplinární přístup*. Ostrava: Kovář Petr – CAT Publishing, 2012, s. 140–145. ISBN 978-80-904290-5-5.
- ŠULOVÁ, Lenka. Sexuální výchova. In: WEISS, Petr et al. *Sexuologie*. Praha: Grada Publishing. 2010, s. 691–706. ISBN 978-80-247-2492-8.
- ŠULOVÁ, Lenka. Sexuální výchova na školách. In: WEISS, Petr et al. *Výchova k sexuální a reprodukčnímu zdraví*. Praha: Maxdorf, 2011, s. 386–397. ISBN 978-80-7345-238-4.
- TÄUBNER, Vladimír. Sexuální výchova jako předmět sexuální pedagogiky. In: ŠTĚRBOVÁ, Dana et al. *Sexuální výchova – multidisciplinární přístup*. Ostrava: Kovář Petr – CAT Publishing, 2012, s. 121–140. ISBN 978-80-904290-5-5.

- UZEL, Radim. *Sexuální výchova*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 28 s. ISBN 80-86991-69-5.
- UZEL, Radim. *Sexuální výchova*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2011, 1 s. MDT 613.88:37.016.
- UZEL, Radim. Pornografie. In: WEISS, Petr et al. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Praha: Maxdorf, 2011, s. 359–364. ISBN 978-80-7345-238-4.
- VRUBLOVÁ, Yvetta. *Sexualita: přirozená potřeba*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005. 61 s. ISBN 80-7204-406-0.
- WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. 2. vydání. Praha: Portál, 2008, 351 s. ISBN 978-80-73674-19-9.
- WEISS, Petr et al. *Sexuologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010a, 744 s. ISBN: 978-80-247-2492-8.
- WEISS, Petr. Parafilie – poruchy sexuální preference. In: WEISS, Petr et al. *Sexuologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010b, s. 469-509. ISBN: 978-80-247-2492-8.
- WEISS, Petr. Poruchy sexuální preference. In: FAIT, Tomáš, ŠULOVÁ, Lenka, WEISS, Petr et al. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Praha: Maxdorf, 2011, s. 332-349. ISBN 978-80-7345-238-4.
- WEISS, Petr a ONDŘICHOVÁ, Lucie. *Weissova navigace sexem*. Praha: Columbus, 2014, 208 s. ISBN 978-80-87588-43-7.
- WIRTZ, Ursula. *Vražda duše: Incest a jeho terapie*. Praha: Portál, 2005, 215 s. ISBN 80-7178-975-5.
- ZIMBARDO, Philip a COULOMBOVÁ, Nikita. *Odpojený muž: Jak technologie připravuje muže o mužství a co s tím*. Praha: Grada Publishing, 2017. 280 s. ISBN 978-80-247-5797-1.
- ZVĚŘINA, Jaroslav. *Sexuologie: (nejen) pro lékaře*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2003, 287 s. ISBN 80-7204-264-5.
- ZVĚŘINA, Jaroslav. Sexuální dysfunkce. In: WEISS, Petr et al. *Sexuologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 339–363. ISBN: 978-80-247-2492-8.

Seznam příloh

Příloha A: Definování vybraných pojmů

Příloha B: Klíčová hesla dokumentů MŠMT

Příloha C: Schémata kategorií hesel

Příloha D: Tabulka 6 – Výskyt kladných shod hesel a slabů

Seznam schémat

Schéma 1: Kategorie hesel

Schéma 2: Hlavní témata sexuální výchovy u vybraných studijních programů

Schéma 3: Hesla kategorie Reprodukce

Schéma 4: Hesla kategorie Vztahy

Schéma 5: Hesla kategorie Zdraví

Schéma 6: Hesla kategorie Prostředí

Schéma 7: Hesla kategorie Vývoj

Schéma 8: Hesla kategorie Normy

Seznam tabulek

Tabulka 1: Přehled klíčových slov

Tabulka 2 – Zastoupení kategorií napříč předměty (N=496)

Tabulka 3 – Výskyt/počet hesel (N=282)

Tabulka 4 – počet předmětů obsahující klíčová slova

Tabulka 5 – počet shodných hesel u jednoho předmětu

Tabulka 6 – Výskyt kladných shod hesel a sylabů

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Výseč z tabulky uskutečněného výzkumného šetření

Přílohy

Příloha A: Definování vybraných pojmů

Sex

Slovo sex vychází z latinského „sexus“, což znamená pohlaví (Kniha, 2014, s. 18). V tomto významu jej přebíral anglický jazyk, kdy z původního sexus zůstal pouze základ, sex, které stále nese význam pohlaví, tedy příslušnost k samčímu, nebo samičímu rodu (Bělík, 2017, s. 78). V této práci bude pojem sex chápán jako děj, jako fyzický kontakt mezi jedinci, jenž je poháněn sexuálními pudem, tedy tak, jak jej chápe většina společnosti. Myšlena je také pouze aktivita mezi jedinci lidského druhu, neboť u zvířat se užívá pojem kopulace. Sex zde bude užíván jako synonymum slova koitus, soulož, pohlavní styk (Lingea s.r.o., 2023, online).

Docent Kamil Janiš ve své knize Sexuální výchova – příspěvek k teorii a praxi poukazuje na sex jako umělý lidský výtvar, který je osvobozen od snahy o reprodukci a získává přidanou hodnotu v pocitu slasti (Janiš, 2002, s. 5). Fakt, že realizace pohlavního styku za účelem reprodukce není nejčastější důvod, zmiňuje i sexuolog Radim Uzel (Uzel, 2011, s. 1).

Z biologického hlediska je sex nástrojem rozmnožování a zajištění vzniku další generace. V kontextu lidského chování je však nezastupitelná i jeho role emocionální a sociální. „*Ze sociálního hlediska plní sex nezastupitelnou úlohu v soužití obou pohlaví jako prostředek komunikace. Prostřednictvím sexu se ve vztahu sdílí láska, vzájemně se jím projevuje náklonnost obou partnerů, někdy plní i roli prostředku k usmíření v konfliktu mezi partnery a je nástrojem projevu vztahu.*“ (Kniha, 2014, s. 19). Vnímání sexu lidstvem se měnilo v závislosti na historickém období a místě. Jak se měnilo vnímání sexu v dějinách, popisuje na příklad kniha Podivuhodná historie sexu od autorky Kate Listerové z roku 2022.

Sex byl a je stále spojován s láskou. V řečtině výraz *Erós* popisuje přímo lásku sexuální (Berne, 2017, s. 121). V době silného vlivu křesťanství měl samotný sex vyplynout až z čisté lásky mezi mužem a ženou, tedy po obřadu svatby. „*Bůh stvořil člověka tak, aby se mohl tělesně spojit s člověkem opačného pohlaví. Toto spojení je ovšem bezpečné a skutečně obohacující, pouze stojí-li člověk ve smluvním vztahu s bytostí, s níž se spojuje. Pokud tomu tak není a k sexuálnímu spojení přesto dojde, může člověk*

zakoušet slast, ale nezakouší skutečnou lásku.“ (Drápal, 2013, s. 18). V průběhu dějin tento přístup ustoupil do pozadí, kdy se začaly uzavírat strategické a politicko-ekonomicky výhodné sňatky. V současné době je sex běžný mezi jedinci různého pohlaví, ale mnohdy je sex od lásky zcela odtržen. Samostatnou kapitolou by byla prostituce.

Ne každý sex a sexuální chování je morální či přímo legální. „*U tohoto typu práv platí, že každý má právo uspokojovat své fyziologické potřeby způsobem, který jemu samotnému vyhovuje, přičemž nesmí porušovat toto právo u jiných. Jinými slovy, právo na sexualitu může být omezeno pouze tehdy, porušuje-li nezpochybnitelné právo druhých jedinců odmítnout určité sexuální praktiky. Sexuální aktivita nemůže být zvenku omezoována, pokud k ní všichni zúčastnění jedinci dali informovaný souhlas. Výjimkou jsou všechny případy, kdy sexuální praktiky ohrožují přirozená práva, jimiž se jedinec podle klasických liberálních konceptů lidských práv vzdát nemůže – především právo na život a svobodu. To se týká například BDSM praktik, které musí mít nastavena pravidla tak, aby je jedinec mohl kdykoliv ukončit a nedocházelo při nich k poškození zdraví jedince. Informovaný souhlas pak nemohou dát z principu děti a lidé těžce mentálně hendikepovaní.*“ (Fafejta, 2016, s. 112). Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti jsou zahrnuty do Trestního zákoníku České republiky (Zákon 40/2009 Sb., trestní zákoník).

Definování sexu jednou větou, která by byla zcela výstižná, je téměř nemožné, neboť vnímání sexu, ač se jedná o pojem široké veřejnosti naprosto známý, závisí na výkladu každého jednotlivce. Někdo může pod pojmem sex chápat spojení pohlavních orgánů muže a ženy. Pokud by se jedinec ztotožňoval s homosexuální minoritou, bude sex chápat jako aktivitu mezi dvěma jedinci stejného pohlaví a pohlavní orgány spojeny být nemusí. Sex bude tedy v této práci chápán jako děj, který vede k ukojení sexuálního pudu a zahrnuje alespoň dva jedince.

Sexualita

Zatímco slovo sex označovalo děj, slovo sexualita vyjadřuje schopnost nebo vlastnost. Slovník americké psychologické asociace sexualitu popisuje jako schopnost získávat a přijímat potěšení ze sexuální aktivity, především pak ze sexuálního styku jako takového. Dále se také pod sexualitou skrývají veškeré aspekty sexuální identity jedince, jako je jeho orientace a postoje (American Psychological Association, 2023, online).

Michal Kniha sexualitu popisuje jako prvek lidské biologie, na který je možné nahlížet ze dvou pohledů. Tím prvním je čistě biologicko-reprodukční funkce. Druhý pohled se zaměřuje na sexualitu jako na zdroj sexuálně příjemných pocitů. V první části, tj. biologicko-reprodukční funkci, je člověk podoben ostatním savcům, avšak liší se právě v prožívání sexualitu jako příjemných procesů (Kniha, 2014, s. 19).

Obě definice mají společné to, že považují sexualitu za schopnost přijímat slastné pocity, které vyplývají ze sexuální aktivity. Není nutně dané, že tato aktivita musí zahrnovat více než jednoho jedince. Yvetta Vrublová sexualitu ve svém slovníku definuje poměrně vágně, a to jako rozsáhlou oblast biologických a psychických jevů, které se vztahují k pohlavnímu životu (Vrublová, 2005, s. 61).

Sexualita není u jedince stálá po celý jeho život. Vyvíjí se v závislosti na ostatních složkách vývoje jedince, fyzické, psychické a sociální. Myšlenku vývoje sexualitu přinesl již Sigmund Freud, kdy rozlišil pět vývojových stupňů, v nichž se mění, co je pro jedince slastí (Spilková, 2010, s. 93–106). Ontogenetických období lidské sexualitu je tedy pět. První období popisuje věk kojenecký a batolecí. V tomto období dítě manipuluje se svými pohlavními orgány nikoliv z důvodu masturbace, ale pro příjemné pocity, které z této manipulace plynou. Toto období bývá zakončeno uvědoměním si pohlavních rozdílů mezi mužem a ženou a s vlastním pohlavním sebeztotožněním. Následuje období předškolní, kdy se dítě identifikuje s rodičem stejného pohlaví a do jisté míry přebírá jeho chování k jedincům opačného pohlaví a je fascinováno pohlavními rozdíly. Dalším obdobím je období mladšího školáka, v němž se jedinec snaží napodobovat dospělé role svého pohlaví. Období dospívajícího jedince se dělí na dvě fáze. První fáze mezi desátým až patnáctým rokem bývá v sexuologii označována jako období onanie, kterou se projevuje přirozený vývoj sexualitu. Druhá fáze mezi patnáctým až osmnáctým rokem věku se projevuje silící potřebou po tělesném kontaktu s blízkou osobou, který se postupně stává více sexuální. Od polibků, přes necking (doteky v horní polovině těla) a petting (dráždění pohlavních orgánů, ale bez vykonání soulože) až po samotný pohlavní styk. Posledním obdobím je dospělost, charakteristická reprodukcí, která bývá považována za vrchol lidské sexualitu (Vrublová, 2005, s. 10–11).

Postupné odtabuizování sexualitu jako takové otevírá také otázku sexualitu seniorů či i samotnou asexualitu (Fafejta, 2016, s. 89–92). Je možné se zabývat i sexualitou

dalších jednotlivých subkultur, jakou jsou např. muži, ženy, hendikepovaní, bisexuálové, homosexuálové a další (Vrublová, 2005; Weiss et al., 2010a).

Reprodukční a sexuální zdraví

Tento pojem, obdobně jako pojem zdraví obecně, lze definovat jako nepřítomnost chorob a poruch. Přesněji je však vhodné popsat reprodukční a sexuální zdraví jako stav fyzického, psychického a sociálního blaha v oblasti vztahující se k sexualitě (Procházka, 2016, s. 11–13). Někdy bývá tato oblast zdraví nazývána pouze reprodukční zdraví, které je definováno jako „*stav úplné tělesné, duševní i sociální pohody ve všech oblastech související s reprodukčním chováním a reprodukční soustavou jedince. Reprodukční zdraví předpokládá možnost vést plnohodnotný a bezpečný sexuální život, právo mužů a žen být patřičně informováni a mít přístup k metodám plánování rodiny včetně zdravotní péče související s reprodukcí.*“ (Hamplová, 2020, s. 57). WHO užívá velmi podobnou definici: „*Reprodukční zdraví je stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody, a ne pouze nepřítomnost nemoci nebo vady ve všech otázkách týkajících se pohlavního systému, jeho funkcí a procesů, tedy rozmnožování neboli reprodukce.*“ (Státní zdravotní ústav, 2023, online). Nutno však poznamenat, že WHO přímo sexuální zdraví definovala již v roce 1975 takto: „*Sexuální zdraví představuje takový souhrn tělesných, citových, rozumových a společenských stránek člověka jako sexuální bytosti, který obohacuje osobnost, zlepšuje její vztahy k lidem a rozvíjí schopnost lásky.*“ (Uzel, 2006, s. 5). Tato definice je hodnotná především v tom, že spojuje sexuální zdraví nejenom s tělesným prožíváním sexuálního života, ale především s jeho psychosociálním aspektem, kdy sex je ve své podstatě komunikací mezi jedinci.

Tento název (reprodukční zdraví) však může být zavádějící právě z důvodu zmínění reprodukce, která nebývá hlavní motivací k pohlavnímu styku, viz kapitola 1.1. Reprodukční zdraví je do velké míry ovlivněno biologickými faktory, kdežto oblast sexuálního zdraví je předmětem zájmu právě sexuální výchovy a jejím obecným cílem. Toto tvrzení ve své knize zmiňují Janiš (Janiš, 2002, s. 82) i Šulová (Šulová, 2010, s. 696).

Nutno však poznamenat, že různé poruchy, dysfunkce a choroby zabírají mnohem větší část odborné literatury než pojednávání o reprodukčním a sexuálním zdraví jako takovém. Proto tato kapitola věnuje pozornost také vybraným poruchám a anomáliím.

Sexuální dysfunkce bývá definována jako kvantitativní nedostatky v sexuální výkonnosti (Budinský, Zvěřina, 2004, s. 59–83; Zvěřina, 2003, s. 62). Podrobněji je definuje profesor Kratochvíl: „*[Jedná se o] poruchy, při nichž jedinec nepociťuje sexuální touhu nebo není schopen uskutečnit soulož vedoucí k uspokojení, ačkoliv k tomu má základní anatomicko-fyziologické předpoklady a není zaměřen na neobvyklé cíle.*“ (Kratochvíl, 2008, s. 11). Sexuální dysfunkce je možné rozdělovat podle mnoha kritérií. Není však cílem této práce se jimi zabývat detailněji. Mezi nejvýznamnější patří např. nízká sexuální apetence, poruchy orgasmu, poruchy erekce a vaginismus (Zvěřina, 2010, s. 339–363).

Se sexuálními dysfunkcemi se úzce prolínají sexuální deviace či pod historickými názvy perverze, parafílie nebo aberace nebo také poruchy sexuální preference. Oproti dysfunkcím se deviace zaměřují na kvalitativní odlišnosti sexuality (Zvěřina, 2010, s. 127). Jedná se také o poruchy vrozené (Weiss, 2011, s. 332). Rozlišují se deviace v aktivitě, např. voyerismus, exhibicionismus, a objektu, např. pedofilie, fetišismus. Tyto deviace se mohou také navzájem prolínat. Jedná se vždy o chování, které vybočuje ze společensky přijatelných norem (Weiss, 2008). Některé deviace mohou být neškodné, např. voyerismus, a některé naopak společensky nebezpečné, např. sexuální sadismus. Stejně jako jsou rozdílné společenské normy v různých místech světa, i deviace se liší. V našem kraji je polygamie ze zákona zakázána, v islámských zemích je běžná. Do sexuálních deviací se nezařazují sexuální praktiky, které jsou pouze neobvyklé, např. anální koitus (Zvěřina, 2003, s. 127). Sexuální deviace jsou zahrnuty také do Mezinárodní klasifikace nemocí v kapitole Duševní choroby a poruchy chování, konkrétně v sekci Poruchy osobnosti a chování u dospělých (Weiss, 2010b, s. 469).

Sexuální orientace, pohlaví a gender

V několika posledních letech se častěji zmiňují pojmy jako gender nebo sexuální orientace. Ještě před několika lety se rozlišovala pouze dvě pohlaví, muži a ženy, dnes již toto rozdělení není tak jednoznačné. Sexuologický slovník z roku 1994 pohlaví spojuje s pohlavním dimorfismem (Capponi, Hajnová, Novák, 1994, s. 97–98). „*Pohlavní identita vyjadřuje subjektivně vnímaný pocit sounáležitosti či naopak rozporu s vlastním tělem, s jeho primárními a sekundárními pohlavními znaky i se sociální rolí přisuzovanou danému pohlaví.*“ (Fifková, 2010, s. 439). Sexuolog Petr Weiss dopočítal počet jednotlivých pohlaví v dnešní době na cca 350 (Vizina, 2021, online).

Je však nutné rozeznávat pojem genderu a sexuální orientace. Gender popisuje, jak se jedinec cítí sám se sebou a se svým tělem, a sexuální orientace je to, co jej přitahuje na ostatních, s kým chce navázat milostný vztah, kdo ho přitahuje sexuálně (Planned Parenthood, 2024, online).

Příloha B: Klíčová hesla dokumentů MŠMT

Jak bylo popsáno v kapitole zabývající se metodologií, ze dvou dokumentů MŠMT byla vybrána klíčová slova nebo také hesla, jež vystihují obsah textu. Jelikož se jedná o hesla, která mohou nabývat jiného významu, než je jejich prvotní význam v textu, všechna hesla zde budou ukotvena. Jejich vymezení vychází ze zmíněných dokumentů, avšak je nutné přiznat, že ani tyto dokumenty, přestože s nimi opakovaně pracují, jejich jednoznačnou definici nenabízí. Užití vymezení bude vyplývat z obsahu textu dokumentů.

Reprodukce – pojem zahrnuje fyzickou stránku lidského rozmnožování, jako jsou lidské pohlavní buňky, vznik a vývoj lidského jedince v prenatálním období (MŠMT, 2009, s. 71).

Anatomie – věda o stavbě lidského těla (MŠMT, 2010, s. 27), jejíž součástí je také pohlavní soustava.

Fyziologie – jako anatomie se zabývá stavbou těla, fyziologie zkoumá funkčnost orgánů a soustav (MŠMT, 2010, s. 27).

Gravidita – období, kdy se v ženě vyvíjí lidský zárodek od oplodnění do porodu či jiného ukončení těhotenství (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Rodičovství – stav popisující vztahy mezi matkou, potažmo otcem a jejich dítětem, kdy tento pojem zahrnuje plánování narození dítěte, starost o dítě a také citovou vazbu k dítěti (MŠMT, 2009; MŠMT 2010).

Antikoncepce – prostředek, jak zabránit početí u ženy při pohlavním aktu. Jedná se o prostředek nebo chování, které zamezuje oplodnění vajíčka spermií (MŠMT, 2009, s. 22–24). Do tohoto pojmu není zahrnuta možnost potratu, který bývá chápán jen jako prostředek poslední možnosti před nežádoucím těhotenstvím, avšak nikoliv jako běžná antikoncepce.

Menstruace – více či méně pravidelný cyklus u ženy, při kterém dochází k uvolnění ženské pohlavní buňky. Je provázen fyzickými a psychickými změnami u ženy (MŠMT, 2009, s. 20-22; MŠMT, 2010, s. 12).

Informovanost – obsáhlý pojem, který lze jen velmi těžko definovat. Ve výzkumném šetření byl chápán jako pojem, který pod sebe sdružuje obecné informace o lidské sexualitě a zdůrazňuje předání informací (MŠMT, 2009; MŠMT 2010).

Komunikace – jedná se o komunikaci mezi sexuálními partnery či partnery v milostném vztahu. Obsah se může být značně lišit podle toho, zda se jedná o prosté předávání informací nebo sdílení pocitů a prožitků (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Láska – blízká citová vazba mezi dvěma jedinci. Pro účel práce je myšlena pouze láska milostná, nikoliv třeba sourozenecká nebo rodičovská (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Respekt – jedná se o respekt vůči druhým a respektování jejich jedinečnosti, jedinec by se měl naučit přijímat odlišnosti ostatních jedinců (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Rovnost – zakládá se na snaze o minimalizaci diskriminace mezi jedinci. Jedná se o rovnost mezi pohlavími, sexuálními orientacemi nebo pouze na základě vnějšího vzhledu (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Svoboda – zahrnuje svobodu rozhodování, kdy jedinec si sám určí, jak se chce identifikovat a jak se chce chovat, bez nátlaku okolí. Samozřejmě, že se jedná o chování v mezích legislativy (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Pozitivní vztah – obsahem sexuální výchovy je také naučit žáky pozitivnímu vztahu ke svému vlastnímu tělu, ale také naučit se vytvářet pozitivní vazby mezi jedinci (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Důstojnost – pojem úzce související s respektem a rovností. Žák je vychováván k zachování a ochraňování důstojnosti jiného jedince i sama sebe (MŠMT, 2009, s. 7).

Vrstevnická skupina – jedná se o komunikaci a fungování v subkultuře stejně starých jedinců, což je v materiálech MŠMT věková skupina žáků ZŠ (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Přátelství – vztah mezi jedinci, který je doprovázen mírou vzájemné důvěry. Kromě pozitivních dopadů, je zde také zahrnuto falešné přátelství hrající roli v problematice šikany, např. grooming (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

City/emoce – pod toto heslo jsou zahrnuta všechna témata, která se zabírají vnitřními prožitky a pocity a také prací s emocemi žáků. Pracuje se s emocemi obecně, ale také např. s emoční inteligencí (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Partnerství – pojem sdružující pod sebou jakákoliv témata řešící soužití v milostném partnerství (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Intimní hygiena – relativně specifická část učiva spadající pod osobní hygienu a často spojovaná s ženskou menstruací (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010). Kromě základních informací také obsahuje zásady a mýty intimní hygieny (MŠMT, 2009, s. 24) nebo rozdíl v intimní hygieně u mužů a žen (MŠMT, 2009, s. 70).

HIV/AIDS – nemoc, které je v dokumentech MŠMT věnována největší pozornost z pohlavně přenosných nemocí. Učivo zahrnuje prevenci před nakažením, průběh či statistiky šíření nemoci (MŠMT, 2009, s. 25–31) a organizace, které se HIV věnují (MŠMT, 2010, s. 17).

Zdraví – jedná se o zdraví v oblasti lidské sexuality, tedy prevenci a léčbu sexuálně přenosných chorob, zdravý sexuální život a také reprodukční zdraví (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Syndrom CAN – kromě primárního obsahu, tedy zneužívání dítěte ze strany rodičů či učitelů (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010), je v tomto vymezení zahrnuto také násilné sexuální chování ze strany vrstevníků či cizích lidí.

Bezpečný sex – zahrnuje zásady ochrany před nakažením a šířením pohlavně přenosných chorob a ochranu před nežádoucím otěhotněním.

Pohlavní nemoci – jedná se o nemoci, které jsou přenosné mimo jiné také pohlavním stykem, přestože se nemusí jednat o jediný způsob přenosu, a způsoby, jak se jim bránit (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Rodina – popisuje sexualitu v rodině. Vybrané chování není věnováno jen striktně sexuálnímu chování, ale také chování jednotlivých členů k jedincům druhého pohlaví. Heslo zahrnuje i sexuální výchovu realizovanou v rodinném prostředí. (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Škola – pracuje především s psychologií aplikovanou na třídní kolektivy či dílčí skupiny a vnímá vztahy mezi jedinci různého pohlaví (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Média – zde je kladen důraz jednak na pornografii, ale také na vliv, jaký mají sociální sítě na jedince v jeho vnímání sebe sama nebo na standardy body image (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Vývoj – sexualita jedince se během jeho života vyvíjí. S ohledem na cílovou skupinu, tj. žáky ZŠ, je sexuální vývoj poměrně zřetelný (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010). V psychosexuálním vývoji je rozhodně nutné zmínit poznání od Sigmunda Freuda, které se pod tímto heslem povětšinou objevuje.

Identita pohlaví – zahrnuje seznámení žáků se sexuálními orientacemi a volbou pohlaví (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010). Také popisuje typy pohlavní identity dle různých hledisek, jako je genetické identita, rodová identita či identita psychická (MŠMT, 2009, s. 37).

Pubescence – vývojové stádium jedince, během kterého dochází k mnohým tělesným, duševním a sociálním změnám (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Prevence – zahrnuje předcházení nakažení či šíření pohlavně přenosných chorob, nechtěnému těhotenství, ale také rizikovému sexuálnímu životu. V neposlední řadě se zabývá prevencí před sexuálními trestnými činy (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Normy – zaobírá se především normami společnosti, pod ty mohou spadat požadavky na chování jednotlivých pohlaví či na sexuální jednání (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Legislativa – sexuální výchova se mnohdy protíná s legislativou České republiky, především trestním zákoníkem ve věci nelegálního sexuálního chování (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010, s. 22).

Sexuální mýty – dokument Sexuální výchova obsahuje na konci každé kapitoly popsané vybrané mýty, které se k tématu kapitoly vztahují a které mohou negativně ovlivnit sexuální život žáků (MŠMT, 2009).

Anomálie – řeší jakékoliv odchylky od norem, jako jsou sexuální deviace a dysfunkce (MŠMT, 2009; MŠMT, 2010).

Jedná se o vymezení užitých hesel tak, jak vyplývají z obou zkoumaných dokumentů. Během důkladného studia dokumentů se projevilo jejich stáří, kdy dokument

Sexuální výchova pochází už z roku 2009 a následné Doporučení MŠMT z roku 2010. Je nutné poznamenat, že v dnešní době lze oprávněně předpokládat určité změny obsahu, které by byly provedeny, jako je kladení většího důrazu na gender a identifikaci pohlaví.

Příloha C: Schémata kategorií hesel²

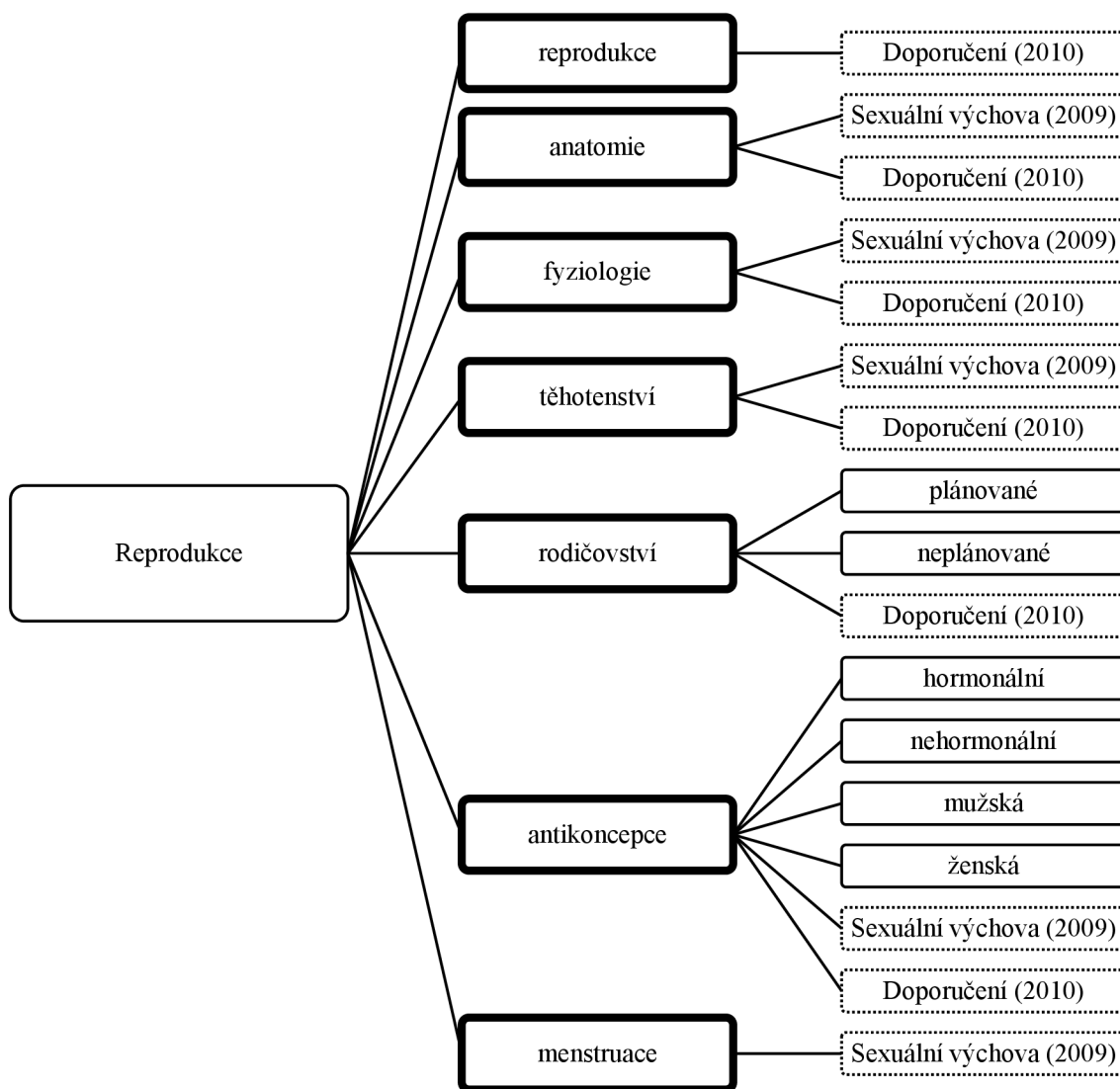

Schéma 3: Hesla kategorie Reprodukce

² Legenda ke schématům 3-8

Samostatná buňka obsahuje název dané kategorie ze Schématu 1. Silně ohraničené buňky v prostřední sekci znamenají konkrétní užitá hesla. V pravé třetině schémat se nachází buňky dvou typů. S celistvým ohraničením jsou dílčí hesla rozvádějící hesla užitá. Buňky s přerušovaným ohraničením označují zdrojový dokument, ze kterého dané heslo pochází:

Sexuální výchova (2009): Sexuální výchova – vybraná témata

Doporučení (2010): Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách

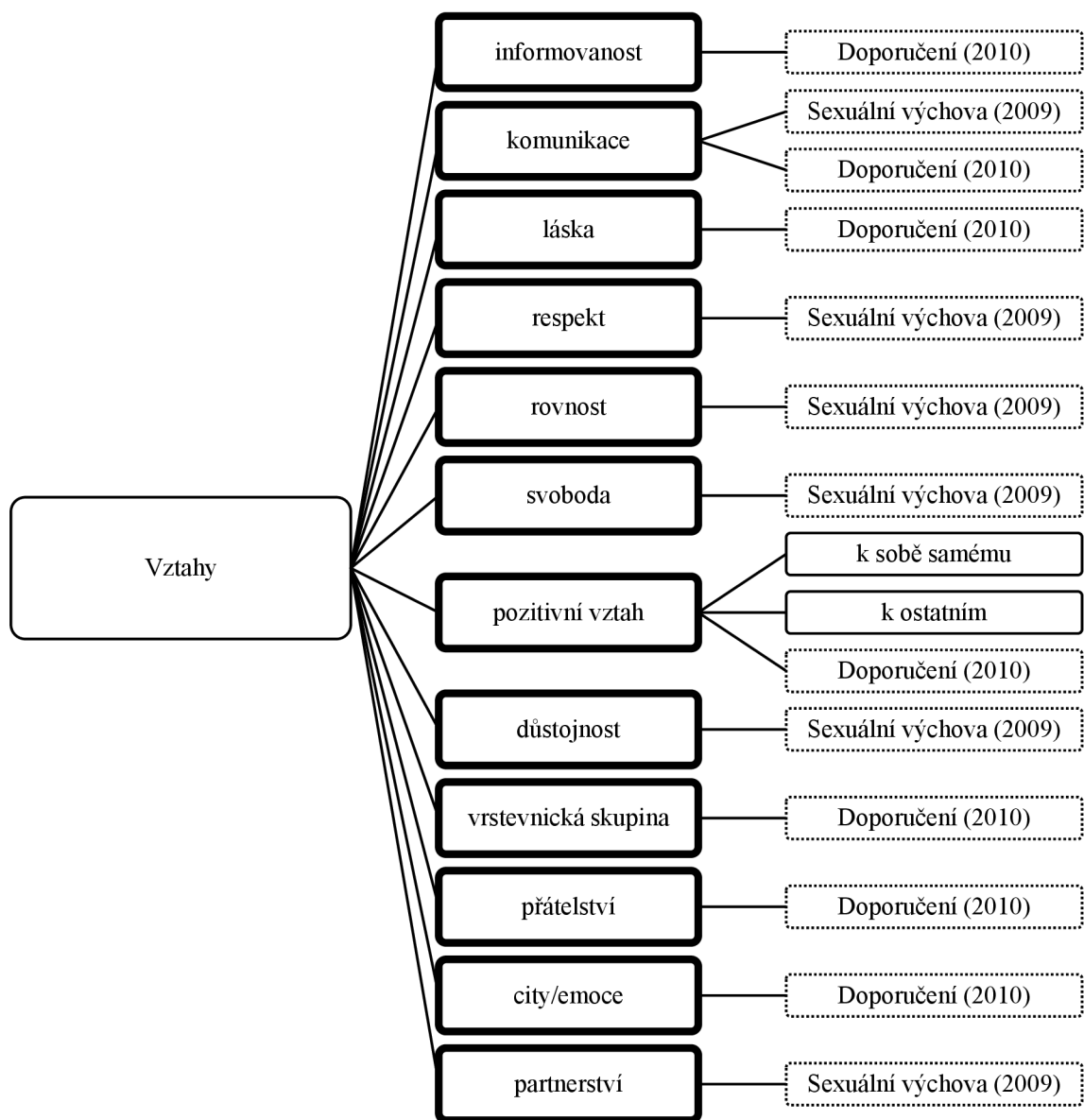

Schéma 4: Hesla kategorie Vztahy

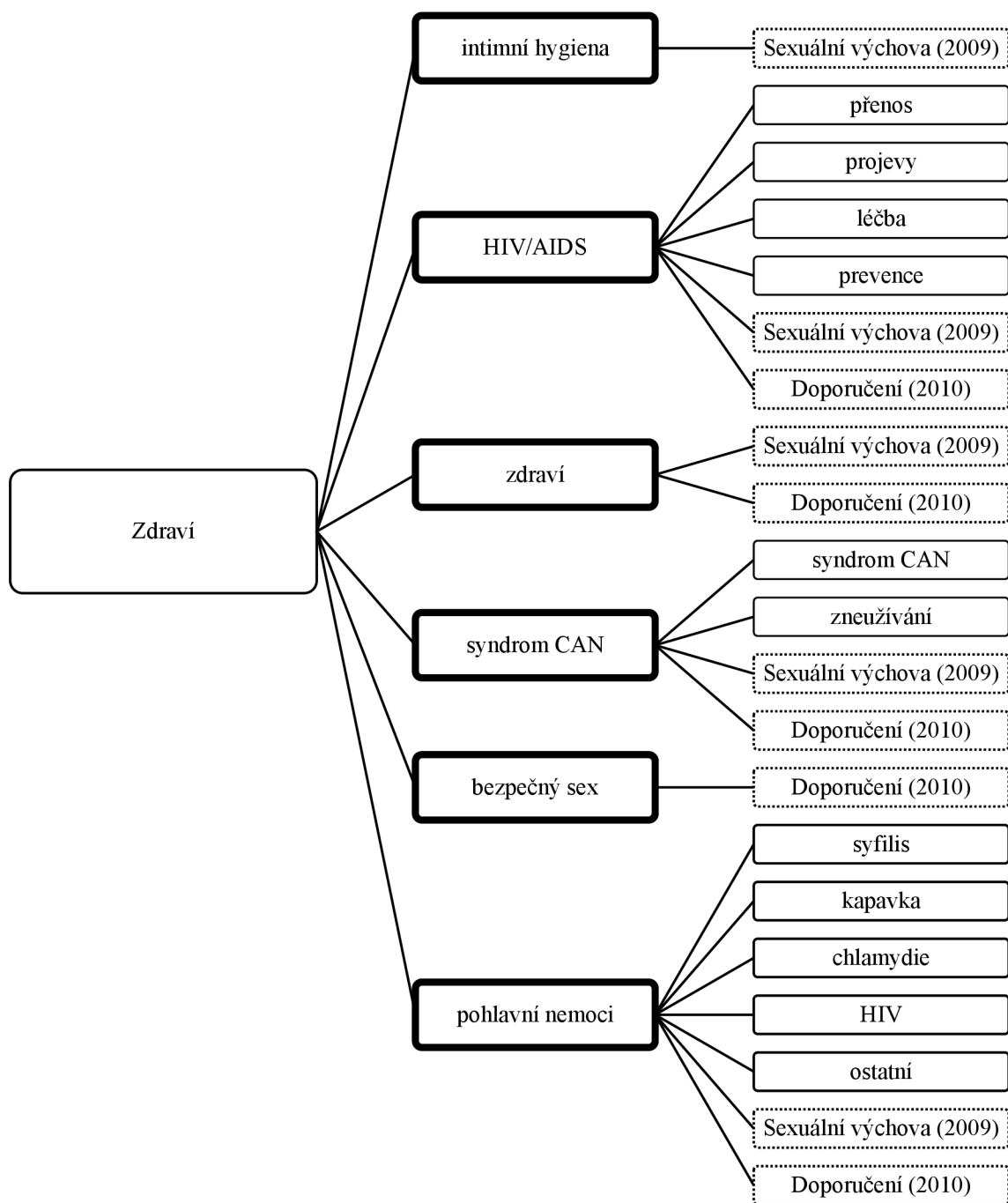

Schéma 5: Hesla kategorie Zdraví

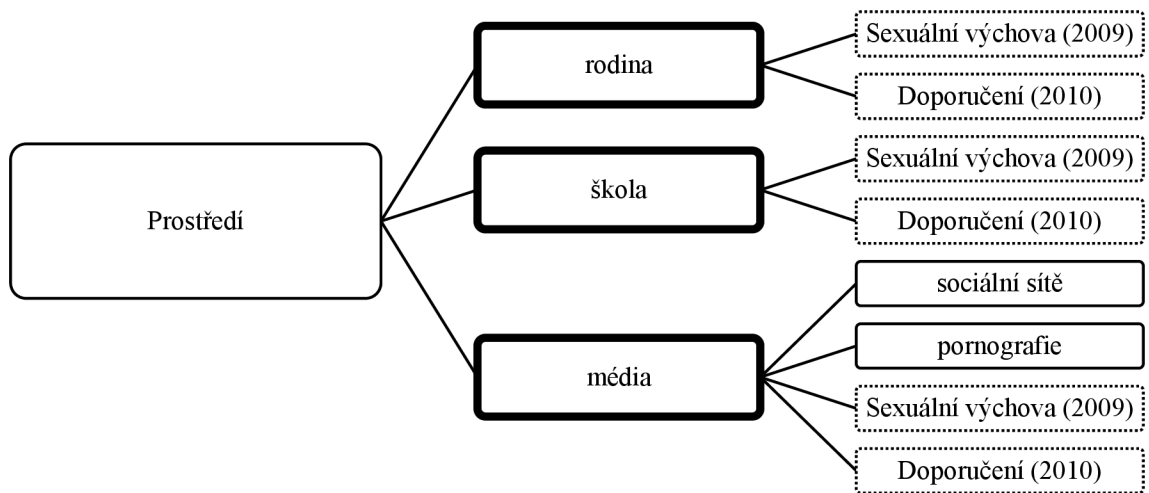

Schéma 6: Hesla kategorie Prostředí

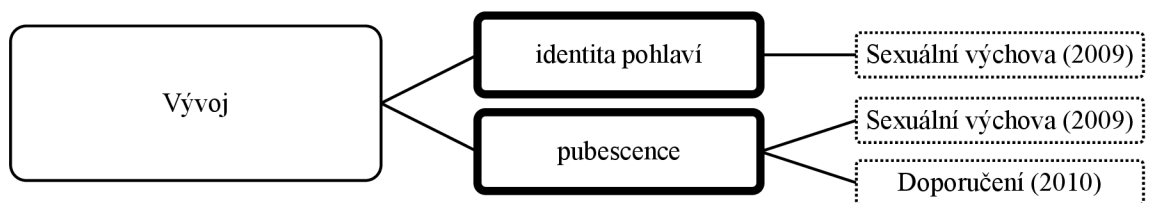

Schéma 7: Hesla kategorie Vývoj

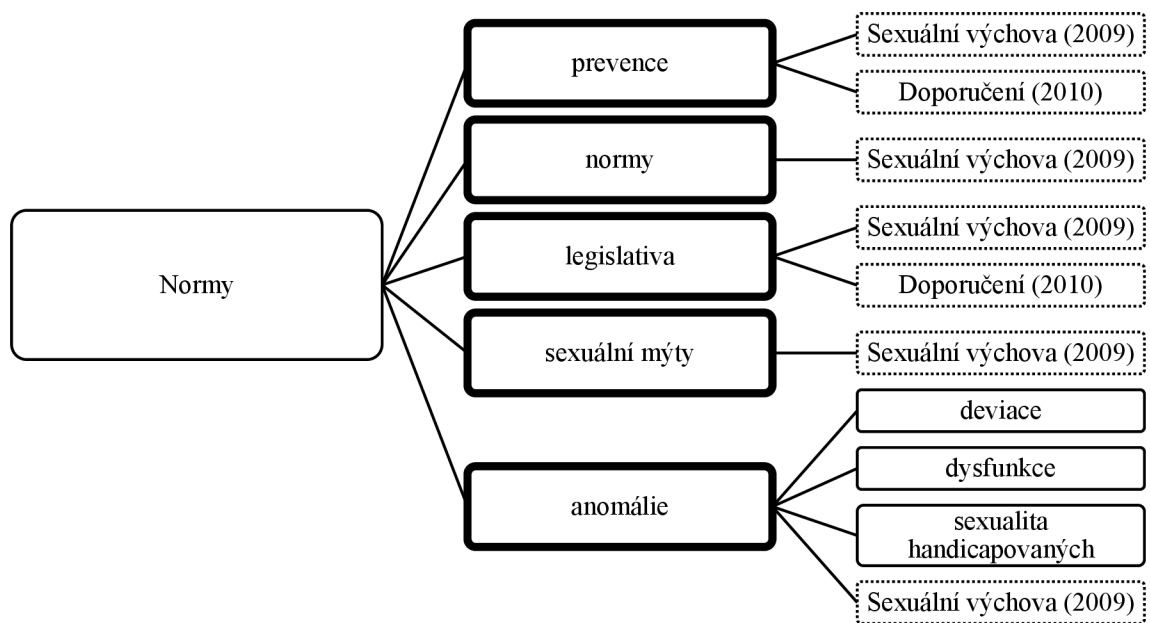

Schéma 8: Hesla kategorie Normy

Příloha D: Tabulka 5

Tabulka 6 – Výskyt kladných shod hesel a sylabů

kategorie	Reálný výskyt	Procentuální výskyt [%]
Reprodukce	42	0,24
Vztahy	123	0,7
Zdraví	34	0,2
Prostředí	35	0,2
Vývoj	10	0,06
Normy	38	0,22
celkem	282	1,62